

Medeltidens dygd

En begreppshistorisk undersökning om dygd

Författare: Teodor Svensson

Masteruppsats i historia

Historiskt självständigt arbete, VT 2021

Handledare: Lars Hermanson

Abstract

This thesis aims to study the word virtue as a concept, which entails the exploration of uses and perceptions of virtue as well as associated practices in the social and political arena during the Swedish 14th century. The theoretical foundation of this study is a combination of Reinhart Koselleck's conceptual history and speech act theory in accordance with Quentin Skinner and J.L. Austin. Based on this theory the thesis asks what the understandings and usages of the word virtue highlights about experiences and expectations in social and political practices during the Swedish 14th century. The sources used include the rhymed chronicle *Erikskrönikan*, the Swedish mirror of princes *Konungastyrelsen*, and the chivalric tales known as *Eufemiaviosrna*. These three sources belong to different genres, but they were written or translated into Swedish during the first half of the 14th century.

The main findings of the study show that virtue in the Swedish sources referred to and signified the cardinal and theological virtues of Latin Christendom, old Nordic wisdom, courtliness as well as personal qualities such as benevolence. Virtue in the texts is furthermore tied to and embedded in practices as for example the courtly love of the aristocracy, saints' worship, scholarly debates about the nature of virtue, courtly rituals, and gift giving. Throughout these findings it is possible to perceive the potential cause, author intentions and audience reactions regarding the use and occurrence of virtue in the texts. These aspects show the existence of different but simultaneous perceptions of what virtue indicates. The results furthermore point to a view of time which is circular and repetitive rather than linear and changing.

Keywords: Sweden, 14th century, Middle Ages, History of Concepts, Speech Act Theory, Virtue, Space of Experiences, Horizon of Expectations.

Innehåll

Kapitel 1 Introduktion	3
Inledning	3
Tidigare forskning	5
Tidigare forskning om dygd	5
Forskning om Erikskrönikan, Eufemiavisorna och aristokratisk kultur	8
Teori	13
Metod	15
Syfte och frågeställning	16
Källmaterial	16
Kapitel 2 Inledande undersökning	21
Dygd: en begreppshistorisk översikt	21
Kapitel 3 Dygd som begrepp i Erikskrönikan	25
Dygdens upphov och politiska konfrontationer	25
Dygd i den höviska kulturen	29
Hertig Eriks riddersmän och gåvoutdelning	37
Kapitelsammanfattning	40
Kapitel 4 Konunga styrilse oc höfdinga: en dygdig översikt	41
Allmänt om dygd i <i>Konungaspegeln</i>	41
Dygd på djupet	46
Kapitelsammanfattning	53
Kapitel 5 Dygd i Eufemiavisorna	55
Hertig Fredrik av Normandie	55
Ivan Lejonriddaren	61
Kapitelsammanfattning	70
Kapitel 6 Avslutande sammanfattning och slutsatser	72
Käll- och litteraturförteckning	75
Källor	75
Tryckta källor	75
Digitala källor	75
Digitalt material	75
Litteratur	75

Kapitel 1 Introduktion

Inledning

I inledningen till riddarromanen *Hertig Fredrik av Normandie* från tidigt 1300-tal introduceras läsaren till huvudkaraktären Hertig Fredrik. Det berättas att han var en herreman med gott rykte och som var mycket ståtlig, som dessutom hade den turen att ”han skulle till dygder komma;”¹. Även hans trofasthet och höviskhet intygas på efterföljande rad. Att han skulle göra detta innebär enligt textkommentaren bredvid att det här skall förstås som att han kommer att bli mäktig.² Men vad innebär det här egentligen? Vad innebär dygd? Kan det röra sig om den medeltida dygdeetikens sju kristna dygder (tro, hopp, kärlek, vishet, rättvisa, mod och återhållsamhet), åberopar det en form av gudomlig kraft likt den associerad till kristna helgons postuma mirakler eller rör det sig om en heroisk dygd skild från och ställd ovanför de kardinala dygderna? Vad kan vi förstå om dygd i det här sammanhanget utifrån den språkliga kontexten? En kontext som visar på redan förvärvade förträffliga egenskaper men med sikte på framtida ännu mer ärevördiga karaktärsenskaper?

Det här är intressanta frågor och de visa vikten på att vara medveten om ett ords breda definitioner, något som måste förstås i varje enskilt fall utifrån det språkliga sammanhanget där ordet används. Definitionerna innehåller i sin tur många olika uppfattningar och praktiker från sociopolitiska sammanhang samt temporala samband. Så kan kortfattat det begreppshistoriska perspektivet sammanfattas, även om det bär på mycket mer, vilket jag återkommer till nedan. I den här uppsatsen ska jag undersöka just dygd utifrån detta perspektiv. ”Men, varför just dygd?” kanske du frågar dig så här långt. Två anledningar kan ges som svar på den frågan. För det första är det ovan citerade exemplet från *Hertig Fredrik av Normandie* inte ett isolerat fall: dygd, och sammansatta ord kopplade till ordet dygd, används återkommande i medeltida källor. Dessutom ägnades dygd en icke oansenlig mängd uppmärksamhet av medeltidens skolade värld på både akademiska och kyrkliga miljöer. För det andra har dygd under medeltiden inte rönt särskilt mycket fokus på egen hand, i de fall det gjorts har fokuset varit specialiserat och ingått som en del av ett annat studieobjekt, varom mer nedan. Kortfattat ska uppsatsen bidra med ett bredare perspektiv, en begreppshistorisk infallsvinkel på dygder inom medeltidshistorisk forskning.

Det finns också en annan anledning att undersöka dygd i en historisk kontext. Den består av ett intresse att undersöka gångna tiders ideal om styrande och härskare. Ett intresse som kan motiveras utifrån och länkas till samtida diskussioner om politiska ledares moraliska/dygliga

---

¹ Henrik Williams (red.) *Eufemiavisorna I. Flores och Blanzeflor, Hertig Fredrik av Normandie*, (Stockholm: Atlantis, 2018), s. 148.

² Henrik Williams (red.), 2018, s. 149.

karaktär eller brist därpå.³ För att bidra till den här allmänna diskussionen samt komplettera tidigare forskning ska uppsatsen undersöka dygd i svenska litterära och didaktiska texter under svenskt 1300-tal ur ett begreppshistoriskt perspektiv.

Tidigare forskning

Forskningsläget för den innevarande uppsatsen kan delas upp i två delar: en som berör historisk forskning om dygd och dygd-etik, och en sektion som behandlar forskning om Erikskrönikan och Eufemiavisorna och den svenska konungaspeglin *Um styrilse konunga* från 1300-talet.

Tidigare forskning om dygd

I *The cardinal virtues in the middle ages*, analyserar István P. Bejczy de kardinala dygdernas vikt i den latinska kristenhetens moraliska läror från kyrkofäderna till renässansen. Den jämförs med andra religiösa och världsliga uppfattningar om kardinaldygderna. Bejczy redogör för hur antikens idétradition kring dygder antogs av senantikens kristna kyrkofäder genom Cicero och Macrobius, som förflyttade dygderna in den kristna tankevärlden och skar bort dess klassiska rötter, vilket i sin tur innebar att dygd gjordes avhängigt kristen tro och driven av kärlek. Dessa rötter återupptäcktes under 1100-talet i och med att Aristoteles *Nikomanska Etik* översattes till latin. Återupptäckten besvarades antingen med utläggningar om kristen och hednisk dygd såsom jämförbar, dygd som något unikt kristet och senare en strömning som betonade kardinaldygdernas antika ursprung men dess fulländande i kristen tanketradition. Trots alltmer rent filosofiska utläggningar om dygd, där den nyplatoniska uppställningen av dygderna förkastades och förvärvade dygder var i fokus, förblev dessa behandlade med en religiös överton. Slutsatserna som nås här är att uppfattningar om dygderna aldrig bildade ett enhetligt lärosystem, medeltidens moraliska tänkande var en ständig kompromiss mellan olika uppfattningar om dygd, men att alla dessa var inramade av den kristna världsuppfattningen.⁴ Bejczy tar dock i första hand endast upp de kardinala dygderna, vilka analyseras främst utifrån akademisk och teologisk litteratur och analysen är också fokuserad på allmäneuropeiska förhållanden. Andra definitioner och uppfattningar om dygd tas upp i en ytterst liten

---

³ "What virtues do exceptionally good leaders demonstrate?" *Quora*, <https://www.quora.com/What-virtues-do-exceptionally-good-leaders-demonstrate>, [hämtat 11/2 – 21].

⁴ István P. Bejczy, *The Cardinal Virtues in the Middle Ages. A Study in Moral Thought from the Fourth to the Fourteenth Century*, (Leiden: Brill, 2011), s. 3, 65-67, 132-133, 218-219 & 285-288.

utsträckning, exempelvis dygd såsom ett mirakel utfört av ett helgon postumt, vilket kommer tas upp mer utförligt nedan.

På liknande sätt förhåller det sig med en undersökning utförd av Björn Tjällén i en artikel i antologin *Shaping Heroic Virtue*. Tjälléns artikel redogör för hur heroisk dygd mottogs och användes för att skapa medeltidens teorier om monarki. Här visar författaren att Aristoteles idé om en människa som är så pass dygdig att hon överskrider den normala moraliska kapaciteten användes av medeltida tänkare som till exempel Peter Auvergne och Giles of Rome för att främja monarki som främsta styrelseform. I deras tolkningar urskilde de en vision av dygd bortom det vanliga genom att sammanföra Aristoteles etiska lära med hans utläggning av politik. Heroisk dygd var enligt dessa två dels en perfektion av vanlig mänsklig dygd, dels förmågan att styra. Båda två förmedlade också de absoluta implikationerna av den här tolkningen.⁵ I samma antologi undersöker Nils Holmger Petersen heroisk dygd såsom den förekom i skandinavisk liturgi under medeltiden samt hur den här kom att associeras med kungligt beteende. Liturgins beskrivningar av helgons martyrskap uppvisar enligt författaren många likheter med den form av uthållighet som var vanligtvis sammankopplat med heroisk dygd.⁶ En tredje artikel, författad av Tania Preste från samma antologi behandlar förekomsten av begreppet heroisk dygd i konungaspeglar mellan 1300 till 1600, vari konungastyrelsen behandlas och uppvisas inte hålla sig till den form av heroisk dygd som Giles av Rom formulerade.⁷ Dessa bidrag till forskningen har dock likt Bejczy var för sig belyst en specifik infallsvinkel inom ämnet, där dygd förstås som en egenskap bortom den vanlige människan. Återigen är det specifika former av källor som får bilda underlag för undersökningarna; Tjällén fokuserar på den medeltida akademiska litteraturen medan Holmger Petersen utgår från medeltida liturgi. Dessutom är Tjälléns och Holmger Petersens artiklar också av en mer allmäneuropeisk karaktär. Preste fokuserar på svenska förhållanden mer specifikt, men har ett annorlunda tidsomfång då konungaspeglars utveckling från 1300 – 1600 står i fokus. Här finns därmed en öppning för att utforska svenska förhållanden inom en begränsad tidsram. Dessa tre författare kan tjäna som överblick för det forskningsfält där dygd och dygdeetik står i fokus som undersökningsobjekt, där uppfattningar och definitioner av dygd hållit sig till en specifik form av dygd. Hur förhåller det sig då med undersökningar där det ingår som ett studieobjekt

---

⁵ Björn Tjällén, "Aristotle's Heroic Virtue and Medieval Theories of Monarchy", i Stefano Fogelberg Rota & Andreas Hellerstedt (red.) *Shaping Heroic Virtue*, (Leiden: Brill, 2015), s. 56, 60 – 65.

⁶ Nils Holmger Petersen, "Heroic Virtue in Medieval Liturgy", i Fogelberg Rota & Hellerstedt, 2015, s. 14, 41.

⁷ Tania Preste, "The King's Virtues in Swedish Mirrors of Princes c. 1300 – c. 1600", i *ibid.*, s. 134, 135 – 139.

bland flera? Här kan vi ta ett arbete vardera av C Stephen Jaeger respektive Sverre Bagge som exempel.

I C Stephen Jaegers bok *Ennobling love*, är syftet att undersöka den förädlade kärleken som utövades inom aristokratin under antiken och medeltiden. Den här kyska kärleken var ett aristokratiskt socialt ideal, som utövades offentligt i handling snarare än privat i tanke. Idealet syftade till att upphöja dygd hos de utövande parterna och var ursprungligen endast till för ett fåtal män inom eliten, men blev sedermera universell och kom att inkludera aristokratiska kvinnor. Den expansionen ledde till att det erotiska fick en tydlig plats i idealet, något som hotade dess förmåga att förädla dess utövare. Av den anledningen utfördes flera försök att förena det spirituella och kroppsliga elementet återkommande, vilket gav upphov till mycket av den höviska litteraturen under Högmedeltiden.⁸ Sverre Bagge undersöker i sin avhandling om hur den norska kungaspeglarna beskriver den norska statens starkare organisering under 1200-talet samt huruvida den speglar det nya kontinentala tänkandet var kungen anses som statens främsta representant, som i sin tur är grundad i mänsklig natur. Till vilken grad den här är en unik norsk version inom en allmäneuropeisk genre tjänar som utgångspunkt för en komparativ analys mellan den norska och de europeiska kungaspeglarna.⁹ Det är för uppsatsen framför allt avsnittet om dygd som är av intresse. Här kommer Bagge fram till att den norska texten präglas av idealbilden av kungen som *Rex Iustus*, antikyrlig inställning och fokuserar på vishet som den högsta dygden. *Konungs skuggsjá* värderar också omhändertagande av praktiska angelägenheter på bästa sätt såsom en dygd.¹⁰

Båda dessa undersökningar befinner sig i fråga om källor och ämne på en internationell nivå respektive en norsk nivå och visar var för sig upp olika aspekter av den dåtida moraliska läran såsom den förekom i den aristokratiska mentaliteten. Jaeger beskriver aristokratins väg till dygd genom den höviska kärlekens farliga men förhärlikande förädlade, samtidigt som Bagge redovisar för hur Kungaspeglarna förmedlar i didaktiskt syfte hur varje samhällsmedlem, från kung till köpman bör leva för att uppnå dygd. Det som saknas däremot är hur de betydelser och processer de kartlagt förekommer när dygd omnämns direkt i en text. Därutöver sammanfogas inte dessa betydelser till ett enhetligt system, som en del av ett större

---

⁸ C Stephen Jaeger, *Ennobling Love. In Search of a Lost Sensibility*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999), s. 5 – 7.

⁹ Sverre Bagge, *The Political Thought of The King's Mirror*, (Lund: Odense University Press, 1987), s. 17 – 18.

¹⁰ Bagge, 1987, s. 112.

sammanhang utan förblir endast specifika aspekter. Omfånget hos dessa två lämnar också utrymme för en undersökning fokuserat på svenska förhållanden.

Som redan blivit beskrivet, har dygd i tidigare forskning studerats i ett snävt hänseende: antingen såsom uppfattningar om en eller flera specifika dygder, till exempel de kardinala dygderna, eller som en del av ett bredare studieobjekt, till exempel förädlade kärlek. Finns det därmed möjligtvis utrymme att analysera dygd såsom ett mer heltäckande begrepp utifrån ett begreppshistoriskt perspektiv. Att inkludera ett brett spektrum av uppfattningar och användningar kring ordet dygd? Är det därmed också möjligt att utifrån begreppet dygd kartlägga de politiska och sociala erfarenheter och förväntningar som inryms i olika förekomster av ordet dygd? Dessa frågor har tidigare forskning inte besvarat, och är något som den här uppsatsen ämnar tillföra. Men innan dess måste vi utvärdera läget hos etablerad forskning om de källorna som ska tjäna som undersökningens underlag. På grund av tidigare forsknings överlag allmäneuropeiska karaktär, ska denna studie fokusera på svenska förhållanden under 1300-talets första hälft. Sverige präglades vid den tidpunkten av den kungliga dynastins brödrastrider samt den höviska kulturens introduktion inom riket, två fenomen jag återkommer till längre ned. Alla de tre källmaterialen som ska undersökas, det vill säga *Erikskrönikan*, *Eufemiavisorna* och *Konungastyrelsen* härrör från den här tiden och därmed anses innehålla spår av dessa skeenden ur svensk historia. *Konungastyrelsen* är också ett verk vars syfte är utbildning av kungasöner och aristokrater, vilket gör det till en intressant källa för kunskap om aristokratins värderingar.

Forskning om Erikskrönikan, Eufemiavisorna och aristokratisk kultur

Vad gäller det källmaterial som ska användas här förekommer undersökningar utifrån dessa fokuserade på dygd i princip inte, med undantag för den ovan nämnda artikeln av Preste. Angränsande ämnen har dock berörts såsom vänskapsideal. Trots det är det av vikt att redogöra för vad som skrivits om dessa ovannämnda texter.

Till att börja med har Sven Bertil Jansson ägnat en inte så obetydlig del av sin avhandling *Medeltidens Rimkrönikor åt Erikskrönikan*. Här analyseras den kulturella bakgrunden, källorna till krönikans berättelse samt de förekommande litterära teman. De genomgående resultaten är att krönikan var tillkommen i en aristokratisk miljö insatt i kontinentens höviska kultur samt att berättelsen sammanför religiösa, höviska och realistiska motiv med ett anslag av att vilja bidra

till ökad lärdom.¹¹ Thomas Småberg har skrivit om *Erikskrönikan* på flera ställen. Här ska endast två artiklar av honom beröras. Den ena berör föreställningar om vänskap i de båda verken *Erikskrönikan* och *Karlskrönikan* på grund av ordets många olika betydelser under medeltiden. De båda texterna undersöks med hjälp av diskursanalys för att utvinna insikt i vilket språk som brukades av den svenska aristokratin när det gällde vänskap, med fokus på hur det uttrycktes och i vilka situationer det förekom samt av vilka personer det begagnades. Småberg landar i slutsatsen att språkbruket kring vänskap i de två rimkrönikorna är maskulint och är kopplat dels till de höviska idealen, dels till politiken, vilket ger trovärdighet och maktstatus åt vänskapsrelationer. Vänskap blir således i texterna ett verktyg för att skapa och rättfärdiga det rådande samhällets sociala hierarki, genusrelationer och dess bild av den ideale riddaren.¹² Temat i Småbergs artikel framstår därmed vara att uppfattningar som gestalterna i *Erikskrönikan* respektive *Karlskrönikan* ger uttryck för är inte genuina i grunden, utan är endast medvetna taktiker för att upprätta och bevara den rådande ordningen. Orden framstår med andra ord som tomma och ohederliga.

I kontrast till det är det möjligt att ställa resultaten från August Aronssons avhandling. Aronsson undersöker hur skandinavisk medeltida politik var organiserat kring löften och regler. Författaren redovisar för hur den politiska kulturen bland samhällets övre sikt under medeltiden betonade löftesgivande för att lösa och förhindra konflikter. Löftena var grundade på fasta principer varemellan aktörerna var hänvisade att röra sig, vilket förstärktes av de åtgärder som sattes in för att förhindra att löftena bröts. Detta gjorde det nödvändigt att rättfärdiga efterkommande konflikter genom att referera till brutna löften och svartmålning av den andre parten. Båda innebar att parterna tvingades positionera om sig för att undvika direkta löftesbrott. Konflikterna avslutades ofta via nya löften samt pådyvlade av skuld på en annan, tredje part. Aronsson ställer sig i sin undersökning kritisk till tidigare forsknings tendens att dels se spelreglerna inom politiken såsom orubbliga, dels dess uppdelning mellan ideologi och genuina motiv. I stället betonas att alla delar av det politiska systemet ingick i en rörlig helhet där idealen som angavs vid löftesgivandet och försoningsakten var genuina uttryck och inte bara en del av ett cyniskt maktspel.¹³ Att uppfattningar och föreställningar är genuint uttryckta kommer vara

---

¹¹ Sven-Bertil Jansson, *Medeltidens rimkrönikor. Studier i funktion, stoff, form*, (Nyköping: Läromedelsförlagen, 1971), s. 136 – 140, 145 – 147, 155 – 156, 164, 184, 189, 202, 216.

¹² Thomas Småberg, ”Ideal och identiteter. Föreställningar om vänskap i Erikskrönikan och Karlskrönikan”, i Lars Hermanson, (red.) *Vänner, patroner och klienter i Norden 900–11800: rapport till 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavík den 8–12 augusti 2007*, (Reykjavik: Nordiska historikermötet, 2007), s. 145 – 147, 168 – 170.

¹³ August Aronsson, *Löfte, tvist och försoning. Politikens spelregler i 1300-talets Norden*, (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2017), s. 136 - 143.

en viktig utgångspunkt för den här uppsatsens undersökning. Kopplat till det är hur dessa uppfattningar uppvisar sociopolitiska erfarenheter och förväntningar hos författare och publik.

Frånvaron av det här perspektivet förekommer även i den andra av Småbergs artiklar. Den analyserar ritualer i samband med hovfester i *Erikskrönikan* och hur dessa skapade och rättfärdigade den rådande politiska ordningen i en oftast mycket konfliktartad miljö. Viktigt är användandet av festritualer för enskilda politiska aktörer för att driva sina egna politiska agendor. I synnerhet fokuserar Småberg på hertig Eriks nyttjande av hovfester för att dels befästa sin sociala och politiska status, dels flytta fram sina positioner. Slutsatserna som nås är att krönikan väver ett hövisk-kulturellt narrativ med hjälp av standardiserade fraser vid beskrivningen, och legitimerar den rådande politiska ordningen genom att indirekt beskriva ritualer vid hoven genom återberättande av vad som försiggick runtomkring. Hertig Erik hävdade och höjde sin sociala status i konkurrens med sin broder konungen genom gåvogivning och dubbing av riddare. Båda dessa ageranden skapade vid festtillfällen en ny och gentemot konungamakten konkurrerande sociopolitisk hierarki.¹⁴ Inom ramen för innevarande uppsats är det av intresse att fästa sig vid processen för ideologiskapande inom den höviska litteraturen. Det finns nämligen enligt Småberg en interaktion mellan en text och dess mottagande publik och mellan texten och ideologin som gör att värderingar och normer konstant åter bekräftas på nya sätt med samma metoder. Det beror på en grundläggande ambivalens som har sitt ursprung i att makten över ideologin befinner sig i både det styrande skiktet samt hos interaktionen mellan beställaren, läsaren och dennes publik.¹⁵

Fulvio Ferraris analys av *Erikskrönikans* agerande såsom text, kan tjäna som fördjupning och vidareutveckling av Aronsson respektive Småbergs analyser. I Ferraris text är det centrala problemet varför rimkrönikan var viktig för den svenska aristokratin, vilket behov den fyllde, vilket undersöks genom studerandet av textens narrativa strategier, fördomar, ideologi, utväljande och gestaltande av karaktärer. Ferraris slutsats är att *Erikskrönikan* syftade till att betona äran och visheten hos aristokratin under de senaste hundra årens svenska historia, lösa de inte alltför avlägsna stridigheterna genom att begrava dem i ett fiktivt gränslandskap mellan saga och verklighet samt att bekräfta den svenska aristokratins självbild och ideologi. Det etablerar också en koppling mellan aristokratins välmående och styrka med det svenska rikets

---

¹⁴ Thomas Småberg, "Mead and Beer and Cherry Wine and Wine both Red and White: Feast, Courts, and Conflicts in Fourteenth Century Sweden", i *Rituals, Performatives, and Political Order in Northern Europe c. 650-1350*, red. Wojtek Jezierski, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning & Thomas Småberg (Turnhout: Brepols, 2015), s. 296-297, 319-320.

¹⁵ Småberg, 2015, s. 299.

väl och ve. I viss kontrast till Aronsson kan vi här förstå en operation där aristokratins självbild och värderingar kanske inte nödvändigtvis var vare sig ihålliga eller helfyllda, men var i behov av påminnelse och skadehantering.¹⁶

En form av analys likt den vi såg ovan hos Småberg respektive Ferrari kan också urskiljas i Kim Bergqvist text, nämligen en analys av ideologi genom texters litterära aspekter analyserar med utgångspunkt i riddargestalten från medeltidens riddarromaner intertextualiteten mellan *Eufemiavisorna* och *Erikskrönikan*. Slutsatserna som dras i den här texten är att *Eufemiavisorna* fungerade som ideal och inspiration till *Erikskrönikan* och att den gav upphov till rimkrönikan som genre på fornsvenska i syfte att legitimera positionen hos den delen av aristokratin som stött Hertig Erik under tidigt 1300-tal.¹⁷ En annan intressant slutsats hos Bergqvist är att överföringen av den höviska riddarromanen in i svensk rimkrönikeskrivande, det vill säga överföring från en litterär genre till en annan, för med sig ideal och mentaliteter i övergången från en text till en annan.¹⁸ En nackdel med analysen är att den likt de tidigare forskningsbidrag som citeras, inte går djupare in i vad som döljer sig bakom enskilda ord eller uttryck som kan läsas in av publik eller författare. Exempelvis beskrivs personkaraktäristiken i *Erikskrönikan* sakna djup med sina generiska beskrivningar, men är den verkligen det? Är det inte möjligt att det ligger en djupare mening i dessa som speglar uppfattningar om erfarenhet och förväntan kopplade till sociala och politiska praktiker? Uppfattningar som delades av både publik och författare.

En annan tematik framträder hos Henriette Mikkelsen Hoel. I sin artikel framför författaren ståndpunkten att *Eufemiavisorna* översattes till svenska vid 1300-talets början av drottning Eufemia för hennes dotters skull. Det går därmed emot Peter Andreas Munchs förklaring till varför *Eufemiavisorna* översattes till svenska, där dessa sägs ha tillkommit på som en gåva från den norska drottningen Eufemia till den svenske hertigen Erik, något som uppfattats som välgrundat enligt andra forskare. För det huvudsakliga argumentet för Mikkelsen Hoel fram att Eufemias mor hade spenderat sin uppväxt i ett nunnekloster tillhörande prentenstarorden. Där hade hon blivit väl bevandrad i lärdom och litteratur, vilket hon senare

---

¹⁶ Fulvio Ferrari, "Literature as a performative act. *Erikskrönikan* and the making of a nation", i *Lärdomber oc skämptan. Medieval Swedish Literature Reconsidered*, red. Massimiliano Bampi & Fulvio Ferrari (Uppsala: Svenska Fornskriftsällskapet, 2008), s. 58 – 59, 78 – 79.

¹⁷ Kim Bergqvist, "Den medeltida riddaren som ett intertextuellt fenomen. Om hjältekonstruktioner i *Eufemiavisorna* och *Erikskrönikan*, i *Hjältar och hjältinnor: föreställningar och gestaltningar från Eufemiavisorna till Gösta Berlings saga [Elektronisk resurs]* Therése Andersson (red.), (Nordic Academic Press, 2014).

¹⁸ Bergqvist, 2014.

förde vidare till Eufemia. Därtill utgjorde det en del av en tradition inom vilken dottern (här Eufemia) fick med sig litteratur från sitt gamla hemland Rügen till sitt nya hemland Norge för att underlätta för hennes framtid där. En sådan tradition var en del av ett större allmäneuropeiskt mönster där kvinnor kopplades samman med litteratur och dess spridning.¹⁹

Om både *Erikskrönikan* samt *Eufemiavisorna* kan vi även läsa om i Kristiina Savins artikel, där begreppet äventyr och dess historia analyseras utifrån en begreppshistorisk teori. Savin går igenom begreppets historia och spårar de kollektiva upplevelser det har inrymt, dess förhållande till den sociala verkligheten som den formar och speglar samt associerade mentalitetsförändringar från medeltid till 1800-talet. För uppsatsens syfte är endast delen om medeltiden relevant här. Äventyr ansågs förknippat med risktagande, fara och oväntade händelser, hade sitt ursprung i franska 1100-talets höviska litteratur. Trots bristen på äventyr som grundläggande del av riddares praktik under samtiden var ordet associerat till en praktik som utövades av de stridande medlemmarna av aristokratin.²⁰ Savins undersökning ligger mer i linje med den här uppsatsens teoretiska utgångspunkter, även om tidsomfånget är annorlunda och ett annat begrepp än dygd undersöks, utgör hennes bidrag till forskningen ett klart undantag i fråga om forskning om *Erikskrönikan*, *Eufemiavisorna*, och *Konungastyrelsen*. Det beror på att hon analyserar källorna utifrån begreppshistorisk teori. Dygd är dock frånvarande som analysobjekt även hos Savin.

På tal om *Konungastyrelsen* har också mycket forskning tillägnats den. Den ingår i den medeltida litteraturgenren som kallas för furstespeglar, vars syfte var att lära kommande regenter att styra riket. Förutom Aronsson har Lennart Moberg utfört en filologisk undersökning fokuserad exklusivt på den här texten. Moberg undersöker traderingen av den här konungaspeglarna och finner att den går tillbaka till en kopia gjord under 1400-talet, som var en trogen sitt original, vars ålder analysen visar på en tillkomst tidigast efter 1280-talet, senast runt 1350. Verket undersöks också ifråga om stil, rumsligt ursprung och författare. Det visar sig enligt Mobergs studie vara en blandning av olika stilar, religiösa, litterära, höviska och juridiska med ett ursprung i östra delen av riket och skriven av en anonym, högaristokratisk person.²¹

---

¹⁹ Henriette Mikkelsen Hoel, "Dronning Eufemia og Eufemiavisene", i *Medeltidens genus. [Elektronisk resurs] Kvinnor och mäns roller inom kultur, rätt och samhälle Norden och Europa ca 300 – 1500*, red. Lars Hermanson & Audur Magnúsdóttir, (Göteborg: Göteborgs Universitet, 2016), s. 73, 76 – 81, 83 – 89, 93 – 94.

²⁰ Kristiina Savin, "Begrepp och mentaliteter: äventyr", i *Trygghet och äventyr. Om begreppshistoria*, red. Bo Lindberg, (Stockholm: Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 2005), s. 158 – 161.

²¹ Lennart Moberg, *Konungastyrelsen. En filologisk undersökning*, (Uppsala: Svensk Fornskrifts Sällskapet, 1984), tillgänglig i faksimil via Litteraturbanken, <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/MobergL/titlar/Konungastyrelsen/sida/1/faksimil>, s. 11, 229 – 232.

Såsom det framgått av den ovan anförda utläggning om forskningsläget på den här punkten har ett stort fokus legat på ideologiproduktion. Analyserna har utförts antingen på grundval av språkliga element eller litterära komponenter i den svenska höviska litteraturen samtidigt som arbeten som till exempel har utförts av Aronsson, Savin och Mikkelsen Hoel visar upp och undersöker andra forskningsfrågor inom området. I den här uppsatsen ska däremot fokus inte ligga på ideologiproduktion i vare sig språk eller gestaltning, avspeglning av politiska realiteter bakom texterna eller orsakerna till deras upphov. I stället ska den kommande undersökningen behandla ordet dygd ur ett begreppshistoriskt perspektiv, det vill säga hur det här ordet användes och uppfattades samt vilka sociopolitiska erfarenheter och förväntningar som inrymdes under detta begrepp. På vilket sätt dygd ska förstås som ett begrepp kommer nästa kapitel behandla. Nu är det däremot hög tid att på ett tydligt sätt diskutera vad som avses med begreppshistoria ur ett rent teoretiskt perspektiv.

Teori

Uppsatsen ska utgå från den teori om temporalisering som framför allt har förts fram av historikern Reinhart Koselleck. Temporalisering är en teori som sätter begreppen i fokus för den historiska undersökningen och begreppen definieras som ord kopplade och refererande till politiskt-sociala sammanhang i vilken de är en del av. De utgör vidare ord som fungerar som minsta gemensamma nämnare för flera olika politiska och sociala områden. I takt med att orden används, definieras och omdefinieras utvecklas de och fylls med flera lager av tidspecifika sociopolitiska betydelser. Definitionen av ett ord för varje enskilt fall kan förstås utifrån det språkliga sammanhang som omgärdar ett ord. Det kan därmed ha en eller flera betydelser i ett specifikt sammanhang, men de inkluderar alla betydelser taget som ett begrepp. Till exempel utgör staten ett begrepp på grund av att det finns flera samtidiga uppfattningar om dess karaktär och vilka uppgifter den bör utföra.²² Det är detta jag talade om i inledningen såsom breda definitioner där varje definition bär med sig uppfattningar inom sociopolitiska områden. Vad gäller de tidigare nämnda temporala sambanden förhåller det sig något annorlunda, men för att klargöra det är Kosellecks uppfattning om tiden och dess gång viktig att förstå.

---

²² Reinhart Koselleck, *Erfarenhet, tid och historia. Om historiska tiders semantik*, övers. Joachim Retzlaff (Göteborg: Daidalos, 2004), s. 19 – 21; Jani Marjanen, "Begreppshistoria", i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström, red., *Metod. Guide till historiska studier*, (Lund: Studentlitteratur, 2018), s. 103.

Tid är centralt i Kosellecks historiska arbete. Det figurerar inte enbart som en scen för historiska händelser eller som något abstrakt fenomen såsom det förekommer traditionellt hos historiker respektive filosofer. I stället är det de multipla uppfattningarna och erfarenheterna av detta såsom det framträder hos historiska aktörer i anslutning till tydliga historiska händelser och förlopp. Tre viktiga kategoriseringar av tid förekommer hos Koselleck, varav två utgörs av dåtid och framtid, som båda är starkt länkade på grund av de är närvarande i varandra. En tredje är nutid, som agerar som en övergångsperiod fylld av olika tidsskikt mellan de två förstnämnda. Centrala begrepp i Kosellecks teoretiska arbete är erfarenhetsrum och förväntningshorisont och fungerar således att kunskaper, tankesätt och agerande fångas upp av språket och blir en del av det, för att sedan ge upphov till nya sammanhang och förändra uppfattningar om kommande tiders händelser.²³ En tidigare viktig komponent i Kosellecks teori är tanken om en övergångsperiod mellan förmodern tid, där det förflutna och framtida återkom cirkulärt, och modern tid, där tiden flyter på linjärt från dåtid och framtid. Ny forskning har dock visat att den inte helt problemfritt kan påstås inträffa under tiden mellan 1750 och 1850, något som öppnar upp för andra epoker och områden att undersökas utifrån en begreppshistorisk utgångspunkt.²⁴ Själva idén om en cirkulär respektive linjär tidsuppfattning kan dock tjäna som referensram, vilket den här uppsatsen kommer ta fasta på. Hos Koselleck är förändringen av betydelserna över tid av vikt, men här kommer förändring inte beröras. Istället kommer betydelserna såsom de förekom under en begränsad tid och ett specifikt rum att undersökas samt deras eventuella rötter bakåt i tiden. Undersökningen kommer också, jämsides med Kosellecks teori, att utgå och fokusera på användningen av begreppen som handlingar i enlighet med J. L. Austins och sedermera Quentin Skinners talhandlingsteori. Inom ramen för talhandlingsteorin analyseras ord utifrån intentionen och orsaken till det samt den respons som en dylik talhandling kan tänkas ha frambringt hos den samtida publiken. Det är en analys av lokuta, illokuta och perlokuta betydelser med andra ord.²⁵

Språk är en väsentlig del i de båda teorierna som uppsatsen kommer använda och detta visas i hur Kosellecks lingvistiska tillvägagångssätt är inspirerad av Ferdinand de Saussures strukturalistiska språkteori såsom den utvecklades av hans efterföljare. Saussure ansåg att tecknet var grunden i språket och bestod av en fysisk form och ett tankemässigt innehåll. Efterkommande strukturalistiskt orienterade lingvister vidareutvecklade Saussures teori genom

---

²³ Koselleck, 2004, s. 9 – 13 & Helge Jordheim, *Läsningens vetenskap: utkast till en ny filologi*, övers. Sten Andersson (Gråbo: Anthropos, 2003), s. 273 – 275.

²⁴ Marjanen, 2018, s. 115.

²⁵ Marjanen, 2018, s. 110 – 111.

den språkliga triangeln, där formen och tanken refererade till varandra på ena axeln och relationen mellan tanken och referenspunkten, som var det objekt i verkligheten som ett tecken gav uttryck för. I Kosellecks version fyller begreppen samma funktion som tanken i strukturalistisk språkvetenskap. Därmed, om vi föreställer oss en triangel, så befinner sig ordet för något i det vänstra hörnet, begreppet i det mittersta och det reella objektet i det högra hörnet: ordet är begreppets språkliga uttryck och det reella objektet är begreppets manifestation i fysiskt hänseende.²⁶

Metod

Både Kosellecks och Skinners teoretiska system ska appliceras som metoder i den kommande undersökningen och det här kommer att göras genom en mikro-diakron begreppsanalys. En mikro-diakron begreppshistorisk metod är enligt Jan Ifvesen en blandning av synkron och diakron begreppsanalys. Den fokuserar på begreppsanvändning i ett stabilt sammanhang, vilket innebär att långa tidsperioder kan täckas såtillvida att begreppens innebörd förblir stabila. Syftet är då inte att förstå den långa historien bakom ord. Det handlar snarare om att analysera en eller flera specifika kommunikativa kontexter där orden förekommer, och hur de förändras därigenom. Av vikt är att utreda intentionen, kontexten och effekten bakom begreppets användning. Härmed kan förståelse nås om den roll begreppet i fråga spelar i varje avsnitt där det förekommer, vilket sedan kan sammanfattas i en helhet baserad på de olika delarna²⁷

Så föreskriver Ifvesen att analysen genomförs, men här kommer de kommunikativa kontexterna analyseras inte så mycket utifrån hur ords förändras genom sin användning i texter utan snarare vad de uttrycker när de förekommer. Dessutom ska orsaken i texten, författarens intentioner, publikens reaktioner och de sociopolitiska praktiker som är kopplade till betydelsena analyseras. För att återgå till inledningens exempel så kommer de omkringliggande orden där dygd förekommer analyseras för att utröna vad dygd kan tänkas betyda för författaren och eller publiken i deras kontext, samt vilken eller vilka praktiker inom den sociala eller politiska arenan som betydelsen alternativt betydelsena anknyter till. Här har vi därmed både Kosellecks språkliga infallsvinkel och Skinners talhandlingar. För den huvudsakliga delen av undersökningen (det vill säga kapitel tre till fem) kommer analysera

---

²⁶ Jan Ifversen, "About Key Concepts and How to Study Them", *Contributions to the History of Concepts* 6:1 (2011), s. 68 – 69.

²⁷ Ifversen, 2011, s. 82, 86, 74 - 81.

ordet dygd där det används i *Erikskrönikan*, *Konungastyrelsen* och *Eufemiavisorna*. Adjektiv såsom dygdlig och sammansättningar som till exempel dygdighet skall ej studeras, även om de nämns i kapitel två i korthet.

Syfte och frågeställning

Intentionen med den här uppsatsen är att göra en analys av ordet dygd såsom ett begrepp i *Erikskrönikan*, *Eufemiavisorna* och *Konungastyrelsen*. Varför dygd ska undersökas kan förklaras av två anledningar. För det första så förekom dygd i stor utsträckning under hela medeltiden, dels hos de lärda vid universiteten, hoven och kyrkorna, dels bland prästerna, munkarna och nunnorna inom klosterverksamheten och församlingarna. Dygd var den centrala delen bland den moraliska filosofin, antingen i teori eller i praktik. För det andra är det ett ämne som tidigare forskning, som vi ovan har sett, inte undersökt som ett begrepp eller alls undersökt i de för uppsatsen relevanta källorna. Analysen ska utgå från ett begreppshistoriskt perspektiv vari användningar och uppfattningar av ordet dygd samt dess kopplingar till sociala och politiska erfarenheter och förväntningar. Analysen ska söka besvara följande fråga: Vad kan användningarna och uppfattningarna av ordet dygd som begrepp i de ovan nämnda texterna förmedla om erfarenheter och förväntningar kopplade till sociopolitiska praktiker från svenskt 1300-tal? För att ringa in svaret på den här övergripande frågan ska följande frågor undersökas:

- På vilka sätt användes och uppfattades dygd?
- På vilka sätt fördjupas förekomsterna av och uppfattningarna om dygd av orsakerna, samt de potentiella författarintentionerna och publikreaktionerna bakom dessa?
- På vilka sätt var dessa kopplade till sociopolitiska erfarenheter och förväntningar?

Källmaterial

Undersökningen ska ställa dessa frågor till tre typer av källmaterial: *Erikskrönikan*, *Konungastyrelsen* och *Eufemiavisorna*. Vi har alltså texter från tre olika genrer som ska ligga till grund för undersökningen; rimkrönika, furstespegel och riddarroman. Anledningen till att just dessa tre har valts ut beror på att det är av vikt att analysera flera typer av källmaterial, för att därigenom kunna förstå om resultat som görs i en text är exklusivt för den genren den tillhör eller om de är mer allmängiltiga.

Till att börja med ska uppsatsens undersökning analysera dygd som begrepp i Erikskrönikan. Andra svenska rimkrönikor såsom Karlskrönikan och Sturekrönikan kan dock komma att ingå i undersökningen också, därav användningen av pluralformen av ordet rimkrönika i ovan nämnda text. På grund av att undersökningen skall analysera själva *Erikskrönikan* är det av stor vikt att ha tillgång till den version som ligger närmast originalet. Det finns nämligen flera versioner av krönikan, men en stor del av dessa har påverkats av senare tiders influenser, inte minst Kung Karl Knutssons omarbetning av Erikskrönikan för att främja dennes syften. Den främsta versionen av Erikskrönikan, det vill säga den som ligger närmast originalet, går under benämningen Codex Holmensis D2 och förvaras på Kungliga biblioteket i Stockholm.²⁸ För den här uppsatsen kommer texten hämtas från Fornsvenska Textbanken. Databasen utgör ett pågående forskningsprojekt vid Lunds universitet av Lars Olof Delsing där källtexter läses in till digitala versioner. Det är fritt tillgängligt men upphovsmannen varnar för olika kvalitet på källtexterna och säger att användningen av resursen sker på egen risk och måste förenas med ett självständigt avgörande om texten fungerar för den forskning användaren ämnar utföra.²⁹ För att minimera den här risken kommer också den version som återfinns i Sven-Bertil Janssons utgåva av *Erikskrönikan* användas. Dessutom kommer en nyligen utkommen version på nusvenska att brukas. Både den som återfinns i Fornsvenska textbanken respektive Janssons utgåva är baserade utgåvan utgiven av Rolf Pipping och Svenska Fornskriftsällskapet som i sin tur är baserad på Codex Holmensis D2.³⁰

Erikskrönikan är en svensk rimkrönika från tidigt 1300-tal. Vem som författade verket och när är flitigt debatterade frågor, men som forskningen ser ut nu framstår det ha varit Tyrgils Kristineson, hertig Eriks sekreterare som författat den på uppdrag av lagmannen Birger Persson mellan åren 1320 – 1321. Krönikan är baserad på muntliga, skriftliga källor samt författarens egna observationer. Texten är skriven utifrån ett aristokratiskt perspektiv och riktar sig till såväl inhemska som utländska personer av hög rang. Krönikan sträcker sig över hundra år av svensk historia med början i kung Erik Eriksson, vida känd som Erik läspe och halte. Efter dennes tid vid makten följer handlingen i stället den efterträdande kungalinjen, känd som Bjälboätten med början hos Birger Jarl. Berättelsen når sin kulmen under Birger Magnussons tid som kung, då

---

²⁸ Andreas Ståhlberg, *”Frälsesamhället” En studie av det svenska 1300-talsfrälsets ideologi såsom framställd i Erikskrönikan* (Karlstad: Karlstad Universitet, 2012) s. 37 – 40.

²⁹ *Startsida*, Fornsvenska Textbanken, 2006, <https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/> [hämtad 11/2 – 2021].

³⁰ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken, 2006, <https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/> [hämtad 11/2 – 2021]; *Erikskrönikan*, utg. Sven-Bertil Jansson, (Stockholm: Tiden, 1985); Erik Carlquist, Peter C Hogg & Zeth Alvered (red.), *Erikskrönikan. En medeltida krönika i nusvensk version*, (Lund: Nordic Academic Press, 2019); Ståhlberg, 2012, s. 39.

denne återkommande hamnar i strid med sina bröder, hertigarna Erik och Valdemar. Efter flera år av konflikter spärrar kung Birger in sina bröder på Nyköpings slott där de sedan dör. Detta som hämnd för att bröderna tidigare lät fångsla honom på Håtuna slott. Hertigarnas död utlöser ett uppror mot kungen som avsätts och i stället väljs hertig Eriks son Magnus Eriksson till kung. Verket är en berättelse som syftar till att legitimera Magnus Eriksson som kung efter de turbulenta konflikterna åren dessförinnan. Krönikans framställning präglas av det höviska idealet, som hade sin blomstringstid i riket under 1300-talets början. Det skrevs nämligen tätt inpå arbetet med att översätta till svenska de tre riddarromanerna *Flores och Blanzeflor*, *Hertig Fredrik av Normandie* och *Ivan Lejonriddaren* som går under namnet *Eufemiavisorna*. *Erikskrönikan* förmedlar en bild av de svenska aristokraterna såsom fullt förmögna att leva upp till den höviska kulturens ideal, vilket var en projektion av hur aristokratin ville bli uppfattad av andra. Samtidigt utgör krönikan i litterär form det första uttrycket för den höviska aristokratiska elitkulturen i Sverige.³¹

Um styrilse konunga ok höfdinga eller *Konungastyrelsen* är den svenska versionen av konungaspeglarna och därmed ett svenskt bidrag till den under medeltiden populära genren konungaspegel. Författare, tillkomsttid, eller målgrupp nämns inte explicit i skriften. Förbilden för texten återfinns i Egidius Romanus verk *De regimine principum*, men författaren till *Konungastyrelsen* har inte helt och hållet gjort en översättning rakt av, utan har i stället utgått ifrån sin föregångare och gjort egna inslag i texten. Den version av *Konungastyrelsen* som har bevarats till nutid är en tryckt version av antikvarien Johan Bure från 1634, som vidare är baserat på en kopia från 1500-talet. Den producerades sannolikt vid Vadstena Kloster av en skribent som följde originalversionen av texten troget på grund av förekomsten av vid den tiden föråldrade uttrycksformer och mönster. Originalen kan enligt Moberg lokaliseras säkert till tiden mellan 1280-talet och 1350-talet, det på grund av dess inspiration från Egidius text samt uttrycksformer i bruk före år 1350. *Konungastyrelsen* uppvisar prov på språkliga stilar från flera ämnen: samtidens juridiska terminologi, teologi och hövisk litteratur, som återfinns till en grad som visar på författarens skicklighet med att använda de här stilgenrerna. Texten är också fullspäckad med parallella formuleringar och ordspråk. Det har föreslagits att Magister Mattis, präst i Linköping och den främsta medeltida svenska teologen var författaren, men det är högst spekulativt i fråga om riktighet. Vem det än var som författade *Konungastyrelsen* tillhörde denne en grupp som var drivande i samtidens kulturella tradition och agerade som länk mellan

---

³¹ Carlquist, Hogg, Alvered (red.), 2019, s. 7 – 11; Ferm, Olle, "Erikskrönikan", i *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, red. Graeme Dunphy, Cristian Bratu. Hämtad den 11 februari 2021 http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1163/2213-2139_emc_SIM_00952.

olika kulturella områden.³² I undersökningen kommer den version som finns inskriven på *Fornsvenska Textbanken* att användas.³³

Eufemiavisorna är det gemensamma namnet på tre riddarromaner som vid 1300-talets början översattes till svenska från franska, tyska och norska förlagor. När de infördes i den svenska litteraturen utgjorde dessa något nytt i den litterära och den skriftliga kulturen, som intill dess främst hade dominerats av juridiska skrifter, politiska dokument, lagar och krönikor. Litteratur kopplat till rikets administration var standard, inte underhållningslitteratur. Att de kallas visor beror på det faktum att de är skrivna på vers, specifikt så kallad knittelvers, vilken var den huvudsakliga diktformen i Sverige under medeltiden. För deras tillkomst har den norska drottningen Eufemia och de händelser som redogörs för i *Erikskrönikan* varit centrala enligt forskningen. *Eufemiavisorna* tillhör en genre som inkluderar episk diktning om nationella hjältefigurer, berättelser från antiken eller med ursprung i fjärran länder, och berättelser grundade på den höviska kulturen. Alla dessa olika undergenrer har smält samman i en sagofrom benämnd som 'ämnena från Britannien' där forntida hjältar vävts samman med romarrikets aristokrater och korstågsriddare i en mystisk sagovärld med ett korn av historisk riktighet. Av mycket stor betydelse för den popularitet genren åtnjöt hade den franske författaren Chrétien de Troyes romaner om bland annat riddarna Ivan, Lancelot och Perceval.³⁴ I undersökningen kommer versionerna av *Ivan Lejonridderen* respektive *Hertig Fredrik av Normandie* såsom de återfinns utgåvan publicerad av Henrik Williams från 2018 att nyttjas.³⁵

Dessa källor täcker, enligt de föregående beskrivningarna var för sig framför allt tre litterära kategorier: propagandalitteratur, didaktisk litteratur samt underhållningslitteratur. Implikationen av det insamlade underlaget är att dygd kan analyseras utifrån tre olika litterära synvinklar, något som stärker en eller flera uppfattningars grad av etablering i det dåtida samhället genom att dygd används på samma sätt eller på ett liknande sätt. Eventuella problem med källmaterialet kan inkludera det faktum att de mentaliteter som *Erikskrönikan* ger uttryck för möjligtvis endast är ett resultat av litterära konventioner och hövisk kultur. Frågan om varför rimkrönikan skrevs är också något som kan användas för att problematisera kring källmaterialet

---

³² Moberg, 1984, s. 229 – 232.

³³ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken, https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/01_Bitar/A.P1.A-KSBu.html [hämtad 15/2–21].

³⁴ Bo Ralph, "Medeltida nöjesläsning", i *Eufemiavisorna I. Flores och Blanzeflor, Hertig Fredrik av Normandie* Henrik Williams (red.), (Stockholm: Atlantis, 2018), s. 9 – 13, 16 – 17.

³⁵ *Eufemiavisorna I. Eufemiavisorna I. Flores och Blanzeflor, Hertig Fredrik av Normandie*, utg. Henrik Williams, (Stockholm: Atlantis, 2018); *Eufemiavisorna II. Ivan Lejonridderen*, utg. Henrik Williams (Stockholm: Atlantis, 2018).

i fråga. Baserat på det som nämndes om Erikskrönikan är det rimligt att förstå anledningen bakom dess tillkomst som propaganda för den svenska aristokratin. En ytterligare problematik berör det faktum att källmaterialet är skrivet av och riktar sig till personer inom det medeltida samhällets övre skikt och kan därför sägas endast i begränsad mening uttala sig om uppfattningar och mentaliteter och hela befolkningen, något som är synnerligen värt att ha i åtanke då det huvudsakliga syftet med studien är att genom en begreppshistorisk infallsvinkel närmare förstå mentaliteter under den aktuella tidsperioden.

Kapitel 2 Inledande undersökning

Dygd: en begreppshistorisk översikt

Dygd kommer från latinets *virtus* som definieras som mandom, manlig värdighet och dådkraft. Det har även tre specifika betydelser: tapperhet, något som tidvis refereras till genom beskrivning av handlingen, exempelvis tappra dåd, alternativt genom personifiering av dygd till den krigiska tapperhetens gudinna. De övriga två definitionerna likställer dygd med antingen duglighet, förmåga, god egenskap eller moralisk karaktär och uppförande.³⁶ Vad gäller fornsvenskans dygd har den enligt *Ordbok för svensk medeltid* sju definitioner. Det kan dels avse duglighet, förträfflig egenskap eller gudomlig kraft, kraftig gärning, skicklighet, fromhet, godhet eller välvilja och slutligen hjälp. Av alla dessa sju betydelser är fem av dem etablerade såsom i bruk omkring 1300-talets början; alla förutom definition tre, (kraftig gärning) och fyra, (skicklighet). Dessa två återfinns enligt ordboken i skrifter tillkomna vid slutet av 1300-talet och framåt. Det pekar på att en förändring av hur ordet har definierats och använts har skett, fast inte till den grad att dygd har gått från att betyda en sak till en annan exklusivt, snarare rör det sig om en vidgning av begreppet. Särskilt tydligt blir det då samma verk som rymmer dessa två nya betydelser också definierar det utifrån definition två och sex.³⁷

Enligt Södervalls ordbok förekommer ordet dygd i ett flertal sammansättningar under 1300-talet; dygdefull, dygdelik, dygdelika, dygdelighet och dygdiga tecken. Den första var ett adjektiv och förstods som antingen ädel eller kraftig under seklets början, men förstås såsom dygdig eller nådig under seklets andra hälft. Likaså var dygdelik (också ett adjektiv) liktydigt avseende betydelse med förträfflig, kraftig eller dygdig från början men kompletterades senare med förtjänstfull och nådig. Dygdelika var ett adverb med betydelsen med dygdigt, välvilligt eller höviskt, vilket senare kompletteras med utmärkt under 1300-talets slut. Dygdiga tecken definieras under 1300-talet och framöver såsom antingen tecken på kraft eller beteckning på krafter alternativt såsom kraftigt tecken eller under. Dygdelighet förstås antingen som förträfflighet eller dygdigt väsende, men den här sistnämnda dyker egentligen inte upp förrän seklets slut.³⁸ Däremot kan den ändå vara värd att notera på grund av det belyser

---

³⁶ Axel W. Ahlberg, Nils Lundqvist, Gunnar Sörblom, ”virtus” *NE:s Latinsk-Svenska Ordbok* (Tredje upplagan), (Malmö: NE, 2017), s. 912.

³⁷ K. F. Södervall, ”dyghp” *Ordbok öfver Svenska Medeltids-Språket, Bd: 1 (A-L)*, (Göteborg, SFSS, 1884–1918), s. 207–208.

³⁸ Södervall, 1884–1918, s. 208.

förändringsmöjligheten under tidsperioden i fråga om de många olika språkliga konstruktioner och därmed uppfattningar som var kopplat till ordet dygd.

Andra former av förändring framgår vid en sökning på ordet dygd i *Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid*. Här framhålls att ordet dygd är en avledning av duga (att duga till något). Medeltidens höviska och heroiska litteratur för i sina skildringar fram särskilda aristokratiska etiska ideal, såsom mod, lydnad gentemot överordnade, försvar av de svagare, nådig behandling av besegrade fiender och platonisk kärlek gentemot adelskvinnor. Sådana dygder förekom inom ramen för det kristna dygdesystemet antingen som komplement eller som beståndsdel. Samma sak gällde för levnadsvanor för aristokratin, där tidigare praktiker förlänades ett nytt lager av mening genom att sammanföras med den kristna uppfattningen och systematiseringen av dygd. Exempel på den här sammanföringen av höviska ideal och etik enligt kyrkofäder och skolastiker återfinns i *Konungs skuggsjá*, *De regimine principum*, *Herr Ivan Lejonridderen* och *Hertig Fredrik av Normandie*.³⁹ I litteraturen under perioden förekom också en uppfattning av dygd såsom bestående av att utföra stora bragder i kombination med enkel livsföring, något som kontrasteras med ridderliga dygdeideal och förekommer cirka 1200 hos Saxo Grammaticus *Gesta Danorum*. Detta i och med dess kontrast mellan hjälten Stakater och kung Ingel. I takt med det ökande intresset för handel och vinstgivande affärer bland de styrande politiska skikten i samhället omvandlas dygd till att betona arbete och hushållning av resurser i stället för höviska ideal. Patriotiska och humanistiska strömningar under senmedeltiden i Norden bidrar till att lokalisera äkta dygd hos forntida förfäders kapacitet för kraftfullt agerande och sträng livsföring respektive en betoning av dygd såsom resultatet av kunskap och bildning. Dessa uppfattningar förekommer i sin tydligaste form i nordiskt sammanhang först hos bröderna Olaus och Johannes Magnus.⁴⁰

På tal om förändringsmöjligheter är dygd kopplat till en specifik tradition av etik, nämligen dygdeetik. Den kan spåras tillbaka till det antika Aten. Här uppkom dygderna först före utvecklingen av Aten såsom stadsstat och var associerade till krig, men en utveckling mot en urban kultur förändrade dygdernas karaktär i enlighet med den förändringen. Det gav upphov till försök att bringa in dygderna i systematiska läror. Den första bevarade och fullödiga systematisering av dygderna var filosofen Platon, som framförde mycket av sin dygdeetik

---

³⁹ Lars Gustafsson, ”Dygd”, *Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid från vikingatid till reformationstid Bd 3 Datering-Epiphania*, red. Ingvar Andersson & John Granlund, (Allhem: Malmö, 1958), s. 387 – 388.

⁴⁰ Gustafsson, 1958, s. 388 – 389.

såsom sprungen från sin lärare Sokrates.⁴¹ Denne hävdade, enligt Platon, att kunskapen om vilka egenskaper som var goda och bidrog till att uppnå framgång i ens egna liv var dygd. Dygd kunde också nås via insikt om det transcendenta, vilket i sig självt möjliggör förmåga att förstå och handla på ett framgångsrikt sätt och undvika ogynnsamt beteende. Platon fortsätter i den tankebanan men reserverar den högsta formen för dygdigt leverne för de som förstår och regelbundet ägnar sig åt filosofiska, abstrakta frågor. Lägre former kunde nås via vana eller med hjälp av utbildning alternativt lag. Aristoteles syn på dygdeetik var till skillnad från Platon grundad på att dygd ligger i själva utförandet av en god gärning, som utgår från logiskt tänkande och känslor. Dygden utgör en mittenväg mellan dessa två ytterligheter och leder till att den som utför dygdiga handlingar tillägnar sig dygdernas karaktär. Vidare är Aristoteles mycket fokuserad på att dygdigt handlande är grundat på tänkande över hur någon ska, utifrån välvilliga intentioner, uppnå ett specifikt ändamål. Andra formuleringar av dygdeetik förmedlades dels av Epikuros och hans efterföljare, dels av Stoikerna. De förra hävdade att kunskap om naturen gav människor korrekt perspektiv på hur världen fungerade vilket därmed skulle leda till insikt om hur ett liv skulle levas på ett dygdigt sätt. För Stoikerna var dygderna det enda som kunde betecknas såsom gott och allt annat måste kunna relateras till dessa dygder för att vara nyttiga för den enskilda människan, lasterna var därmed tydligt av ondo. Ett dygdigt liv var således enligt stoicismen att endast handla i enlighet med dygderna.⁴²

För medeltidens kristna tänkare fanns det två huvudsakliga formuleringar av dygderna. Det ena var de skolastiska dygderna som kombinerade antikens fyra kardinala dygder vishet, tapperhet, rättvisa och återhållsamhet med de tre teologiska dygderna från kristen tradition. Den andra var den asketiska och monastiska varianten av dygderna användes som hjälpmedel i arbetet med att forma de troendes karaktärer och bekämpa synd. Här var dygder och laster såsom ödmjukhet respektive stolthet prioriterade, även om de kardinala och teologiska dygderna och deras associerade laster var viktiga.⁴³ Kristenheten tog emot antikens dygdeetik genom två källor: en sammanblandning av Aristoteles och Stoikernas dygdeläror genom Cicero och Seneca samt Nyplatonism via Macrobius. Den senare formulerade två nya kategorier av dygder: dygder vars syfte var att fria själen från laster, den syndfria själens dygder och dygder som fungerade såsom gudomliga idealbilder av dygderna.⁴⁴ Kristna tänkare under senantiken formulerade om

---

⁴¹ Jean Porter, "Virtue ethics in the medieval period", i *The Cambridge Companion to Virtue Ethics*, red. Daniel C. Russell, (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), s. 71 – 72.

⁴² Rachana Kamtekar, "Ancient virtue ethics", i *The Cambridge Companion to Virtue Ethics*, red. Daniel C. Russell, (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), s. 31 – 41.

⁴³ Porter, 2013, s. 70 – 71.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 74.

klassiska tänkares dygdeläror i kristen tappning. Augustinus länkade alla dygder till kärleken till Gud och ens nästa. Övriga kristna kyrkofäder under senantiken gjorde detsamma.⁴⁵

Det var inte förrän 1100-talet som förändringar började ske. Bland skolastikerna till exempel Peter Abelard gjordes vid den tiden jämförelser mellan dygd såsom förstått av antikens filosofer och den kristna traditionens tänkare, vilket besvarades från framför allt företrädare för den monastiska miljön såsom exempelvis Bernard av Clairvaux som bestämt hävdade alla de sju dygderna som unikt kristna. Mitt emellan dem förespråkade teologer etablerade i Paris att antika filosofers utläggningar om dygd var legitima, men att dygd var något som fick sin fulländade form inom den kristna tron. Alla tre riktningar baserade sig dock på Augustinus utläggningar om dygderna och höll sig inom den kristna föreställningsvärlden.⁴⁶

Medeltidens dygdeetik såsom formulerad utifrån tanken om de sju kardinaldygderna sattes ytterligare på prov av återupptäckten av Aristoteles Nikomanska etik. Här förkastades nämligen dessa såsom viktiga för dygdigt leverne. Samtidigt utgjorde tanken från Aristoteles att dygderna är möjliga att uppnå utan religion, något som ledde till en intellektuell strömning där teologer, filosofer och författare av moraliska skrifter sökte förena Aristoteles tänkande med kardinaldygderna. Det här ledde till att de antingen helt skilde kardinaldygderna från samhället och religionen eller försökte poängtera deras betydelse i bägge sfärerna.⁴⁷ En definitiv gräns mellan antikens och medeltidens uppfattningar kring dygder bestod av att den senare såg det i ett sammanhang där människan sågs som en fallen varelse i behov av räddning. Av större vikt blev därför bekämpandet av synd hos medeltida moralförfattare snarare än dygder. Teologer och filosofer fortsatte dock att betona dygder med hänvisning till antika förebilder, men den formades av deras kristna mentalitet så att dygd blev något som grundades i fri vilja och avsikt än agerande, var tillgängligt för alla och envar i stället för specifika elitgrupper och fokuserade på individens förbättring än det allmännas bästa.⁴⁸

Såsom det här har framgått var dygd ett ord med många betydelser och knutet till flera sammanhang. Därmed är det möjligt att tala om det som ett begrepp i enlighet med Kosellecks teori. Det här är dock enbart det grundläggande, vilken fördjupad förståelse kan utvinnas om vi analyserar de språkliga sammanhang dygd förekommer i *Erikskrönikan*, *Konungastyrelsen* och *Eufemiavisorna*? Först ska *Erikskrönikan* analyseras.

---

⁴⁵ Porter, 2013, s. 75; István, 2011, s. 65 – 67.

⁴⁶ Bejzcy, 2011, s. 132 – 133.

⁴⁷ Ibid., s. 218 – 221.

⁴⁸ Ibid., s.283 – 284.

Kapitel 3 Dygd som begrepp i Erikskrönikan

I det följande kapitlet ska Erikskrönikan undersökas utifrån ett begreppshistoriskt och retoriskt analytiskt perspektiv, med ordet dygd som utgångspunkt. För att utföra det krävs att sätta krönikan i ett större sammanhang. Jag återknyter här till inledningens beskrivning av källan. Krönikan tillkom med all sannolikhet inom den svenska aristokratiska miljön under 1300-talets första hälft. Enligt de senaste forskningsrönen skall den ha beställts av lagmannen Birger Persson och författats av Tyrgils Krisinsson, sekreterare till hertig Erik Magnusson, under åren 1320 – 1321. Det är en propagandistisk skrift med syfte att intyga rättmätigheten i Magnus Erikssons anspråk på tronen efter de senaste årens skeenden från Håtunaleken, till Nyköpings Gästabud och upproret mot Kung Birger. Det hade nämligen resulterat i dennes avsättning och hans son, Magnus Birgerssons avrättning. Det rörde sig alltså om en berättelse med syfte att legitimera Hertig Erik Magnussons stormannagrups handlingar de senaste åren.⁴⁹

Dygdens upphov och politiska konfrontationer

Hänvisningarna till ordet dygd förekommer redan i *Erikskrönikans* prolog. Här inleds krönikans berättelse med en referens till Guds härlighet som skapare och härskare av allt mellan himmel och jord:

”Gud hawe heder, äro ok looff!
Han er til alskons dygd upphoff,
All jorderikis frygd ok himmelrikis nade [nåd].
Thet han er welduger [Han råder] ower them bade [båda]
At giffwa ok läna [förläna] hwem han thet an [behagar].”⁵⁰

I kommentaren till den nusvenska översättningen beskrivs den här inledande del av prologen, liksom resten av densamma, lovorda Gud som skapare och prisa hans skapelse, något som mycket väl kan utgöra författarens intention här och som publiken möjligtvis kan ha stämt in med.⁵¹ Frasen *til alskons dygd uphoff*⁵² skulle däremot kunna anknyta till två definitioner av

---

⁴⁹ Carlquist, Hogg, Alvered (red.), 2019, s. 7 – 8, 9 – 10.

⁵⁰ Erikskrönikan, Fornsvenska Texbanken; Erikskrönikan, s. 27; Carlquist, Hogg, Alvered (red.), 2019, s. 145.

⁵¹ Carlquist, Hogg, Alvered (red.), 2019, s. 217.

⁵² Erikskrönikan, s. 27.

ordet dygd under medeltiden. Den ena går tillbaka dels till senantikens kyrkofäder, dels till de tidigmedeltida exegeterna och författare av helgonbiografierna. Dygd ansågs ha sitt ursprung i Gud och fungerade som verktyg grundat i kärleksfull intention för troende kristna att leva enligt Guds vilja och försäkra sig om frälsning samt bekämpa världsliga frestelser. De kopplades frekvent samman med många olika textställen i Bibeln samt dök upp som ett motiv i helgonlegender. Det första syftade till att visa hur dygderna utgjorde en viktig del av Guds budskap och den andra användningen förmedlade förståelsen av dygd som gåvor Gud förmedlar till sina trogna för att upphöja dem. Den här synen på dygd var vid tiden för krönikans komposition ställd gentemot tanken om att dygd är sprungen ur människan men förstärkt av tron, en tradition som uppkom på grund av återupptäckten av den kristna dygdetikens klassiskt antika rötter.⁵³

Förknippandet av Gud till dygd skulle också kunna anspela på dygd definierat som gudomligt ingripande i världen hos författare, publik eller bådadera. Här avsågs dygd vara det medel genom vilket Gud utför sin vilja genom skriften, hans skapelse och handlingarna som utförs av helgonen och det styrks av att *virtus* i medeltida latinska texter förekommer såsom ett uttryck för antingen dygd, gudomlig kraft och mirakel i lika stor grad.⁵⁴ I den svenska ordboken som refererats till ovan innebär en av definitionerna till ordet dygd ett likställande med kraft, och då oftast gudomlig sådan.⁵⁵ Skulle dygd i den här passagen för en medeltida publik kunna kopplas till samma föreställningsvärld som återfinns i de medeltida helgon – och mirakelberättelser, där helgonen genom sin helighet och fromhet agerar som länk mellan människor och Gud och därmed kan anropas vid nödsituationer, något som var en etablerad praktik i samtiden.⁵⁶ Viktigt härav är att ordet dygd här förekommer jämsides orden *alskons* och *upphoff*. Det kan här vara läge att anknyta till Kosellecks temporalism, därför att dygd i och med det här knyts till den sociala praktik som var vanlig vid vörndnad gentemot helgon. Människor som förlorat något av värde eller en närstående genom en olycka anropar ett helgon, som via sin länk till Gud räddar personen ur sin omedelbara nöd. På så sätt går det att urskilja en relation mellan en erfarenhet ur det sociala rummet och förväntningar i ett framtida skeende.⁵⁷

---

⁵³ Bejczy, 2011, s. 17, 22, 24, 28–30, 47–53.

⁵⁴ Ibid., s. 53.

⁵⁵ Södervall, 1884–1918, s. 207.

⁵⁶ Sverre Bagge, *Cross and Scepter. The rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the reformation*, (Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2014), s. 195.

⁵⁷ Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275.

Nästa gång dygd dyker upp sker det i ett annorlunda sammanhang. Vi befinner oss då i efterspelet till striden mellan hertig Magnus (mer allmänt känd som Magnus Ladulås, senare kung) och Kung Valdemar. Konflikten uppkom till följd av att Magnus ansåg sig äga rätt till mer makt och land, något som slutar i en strid vid Hova, varefter Valdemar blir tvungen att söka upp sin broder och underkasta sig honom. I samband härav begär kungen nåd genom att referera till sin broders dygdighet:

”Then tiidh han sin broder saa [såg]
Han helsade honom och sagde swa
Jak er hiit komen a jdra [eder] nade
Var Herra giffwi ider [Må vår Herre giva eder] thet til radhe [råd],
I sättin ey [lyssnar ej på] onda manna lygn [ondskefulla mäns lögner]
Utan takin til [följer] jdra [eder] eghin dygd
Ok giffwin mik halfft [hälften av] thet min fader atte [ägde],
Ok warrom wini [låt oss vara vänner] ok wäl satte [väl ense].”⁵⁸

Det är värt att konstatera att dygd förekommer i detta sammanhang såsom kopplat till den egna personligheten, något som framgår av orden *jdra* och *eghin*, och är dessutom satt i motsatsställning till onda mäns lögner. Dygd kan här således tolkas som en referens till hertig Magnus vishet och rättrådighet, det vill säga två av de fyra kardinala dygderna. Vishet eftersom saken här gäller att inte fästa sig vid och grunda beslut på osanning, utan att i stället se igenom det och inse vad som är rätt och riktigt. Vad gäller rättrådigheten kommer det in framför allt på grund av kung Valdemars önskan att fördela riket jämnt emellan sig enligt deras faders önskan. Enligt den nusvenska versionen av krönikan är referensen till dygd ersatt med välvillighet, en koppling som bärs ut av den sjätte definitionen av dygd i Södervalls ordbok.⁵⁹ Rättvisan och visheten kan förstås som sammankopplade här på grund av att de går in i varandra: det är vist att grunda beslut på rätt grund och den föreslagna kompromissen framstår som ett rättvist förslag. Brodern accepterar detta bud med förklaringen att han vill handla nådigt mot sin bror för att hedervärda män kommer anse det korrekt.⁶⁰ Hertigen går med på det för att undvika att ses som orättvis, vilket stödjer det dygdiga i hans agerande. En annan viktig aspekt är också Magnus vilja att gå med på Valdemars förslag såsom ett förkroppsligande av kungaidealet *rex*

---

⁵⁸ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s. 52; Carlquist, Hogg, Alvered, 2019, s. 45.

⁵⁹ Södervall, 1884 – 1918, s. 208.

⁶⁰ Carlquist, Hogg, Alvered, 2019, s. 45.

iustus. En koppling kan härvid göras till föreskriften i den norska konungaspeglarna *Konungs skuggja* hur en kung bör utfärda rättvisa. Kungen bör utföra det i en imitation av Guds domarskap och uppfyller således det *rex iustus*-ideal som förekommer i flera andra konungaspeglar. Här går det att tydligare förklara det med att kristen tro uppmanade troende till att förlåta eller hörsamma de som ber om det på samma sätt som Gud förlåter eller vänder sig till människor som ber om det.⁶¹ Huruvida den norska kungaspeglarna kan relateras till här beror också på de nära kontakterna mellan det norska kungahuset och miljön som *Erikskrönikans* författare var en del av, det vill säga stormannagruppen som hade stött Hertig Erik och som stod det norska hovet nära.⁶²

En alternativ förklaring skulle vara att det kunde tolkas såsom sammanhängande med den politiska kulturen i allmänhet under 1300-talet. August Aronssons skildring av den medeltida politiska normer och regler kan här bidra till förståelse. 1300-talets politiska kultur kretsade till stor del kring löftesavgivande i anslutning till konflikter herremän emellan och betoning låg på att uppnå fred och rättvisa genom att åstadkomma en avtalad försoning som bevarade rikets stabilitet och förhindrade att nya strider bröt ut i framtiden. Det skedde via uppdelning av land inom riket och undanröjande av framtida konfliktorsaker. Aronsson lägger också vikt vid att spelets regler var kopplade till ett dygdigt politiskt handlande. Därmed skulle vädjan om vänskaplighet i Valdemars uttalande i anslutning till hertig Magnus dygd vara en referens till att hänge sig till den etablerade politiska spelordningen och därmed uppträda dygdigt.⁶³ Referensen till onda mäns lögn indikerar därmed också skuggsidan av det här beteendet: Magnus skulle handla på ont sätt genom att inte gå med på sin broders förslag på grund av den splittring inom riket det skulle innebära.

I det första fallet reflekterar dygd såsom visdom och rättrådighet en händelse i historien där dygd definierat som kardinaldygd har anträt språket genom upplysning av den kontinentala skolastiken och kyrkans utläggningar kring begreppet dygd. Vad gäller det senare fallet är det möjligt att upptäcka en tydlig händelse i språkanvändningen kring ordet dygd som begrepp: det korrekta sättet att utföra konflikt och konfliktlösning har uppfattats och erfarits som dygdigt och har därefter bidragit till att den erfarenheten uppgått i språket under definitionen av dygd som välvilja. Erfarenheten som gått upp i språket har också lagt grunden för en förväntan om att den politiska praktiken bör fortsätta därför att den ger bättre fred än alternativet.⁶⁴ Ytterligare

---

⁶¹ Bagge, 1987, s. 93, 98; Matt 7:7–14, Bibel 2000.

⁶² Jansson, 1971, s. 138 – 137.

⁶³ Aronsson, 2017, s. 136 – 139.

⁶⁴ Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275.

stöd för det här kan finnas i det faktum att brodern Magnus går med på förslaget, för att ett dylikt agerande ses som rätt och ädelt av andra enligt honom själv.

Båda dessa kan om vi återknyter till Skinner, också sägas stå för två olika intentioner från författaren respektive reaktioner från den publik för vilken *Erikskrönikan* lästes upp. De kunde antingen förstå det som en referens till hur en dygdig furste bör handla utifrån vad kardinaldygderna förordnar eller såsom det sätt på vilket politik i samhällets toppskikt bör hanteras för att uppnå fred och försoning. Intentionens orsak kan härledas till den legitimering av den nye kungens anspråk till tronen såsom talades om ovan. Publikens reaktioner skulle kunna härledas till behovet att konstruera och upprätthålla en idealiserad bild av det förflutna för att stärka gemenskapen och förhindra konflikter.⁶⁵

Dygd i den höviska kulturen

Efter konfrontationen mellan Valdemar Birgersson och hans bror Magnus dröjer det ett tag innan någon referens görs till ordet dygd och vad det kan anses mena. Ett sådant tillfälle dyker upp igen först vid slutet av Hertig Eriks vistelse hos Kung Håkon. Hertigen färdades till hovet i Oslo efter en inbjudan att närvara under julfesten. Han får ett storslaget välkomnande, varom vi får skäl att återkomma till i kapitel 5. När hertigen ska lämna hovet sker ett betydelsefullt utbyte mellan hertigen och drottningen:

”Tha sagde the rena ädela blod [drottningen]:
Faar wel son ok jwla broder
Han sagde: myn kere sötha moder
Nu wil jak giffua jder [eder] gudi j wall [i Guds makt]
Före idra dygd swa marghfull [så mångfaldig]
Ther iak hauer aff ider rent [erfarit] ok set
Ok mykin gläde I haffwen mik theet
Min tjänst er jder [hos er] hwar iak är.
Hon haffde han i sith hierta kär

---

⁶⁵ Marjanen, 2018, s. 110 – 111; Carlquist, Hogg, Alvered red., 2019, s. 9 – 10; Fulvio Ferrari, ”Literature as a performative act. *Erikskrönikan* and the making of a nation”, i *Lärdomber och skämptan. Medieval Swedish Literature Reconsidered*, Fulvio Ferrari, Massimiliano Bampi red., (Uppsala: Svenska fornskriftsällskapet, 2008), s. 77 – 79.

For utan allan falskon sidh [seder]

Swa rönte tha han torffte widh. [det upplevde han när det behövdes]”⁶⁶

Det är betydelsefullt då ordet dygd här yppas i ett sammanhang som kan ses genom ett förstoringsglas färgat av antingen religiös, hövisk eller litterär mening. Drottning Eufemia börjar med att hälsa honom farväl såsom son och julabroder, det senare var beteckningen för den som man firat julhögtiden tillsammans med. Hertigen bedyrar i sin tur hennes dygder, vilka benämns som mångfaldiga, som hertigen erfarit och sett och förekommer i samband med hertigens tilltal till drottningen såsom sin söta moder eller hans vilja att överlämna drottningen i Guds makt.⁶⁷ Sett ur ett religiöst perspektiv skulle dygd här kunna förstås som markör för drottningens fromhet sett till trosövertygelse, handlingar eller bådadera, vilket stöds av en av definitionerna ur ordboken samt formuleringen ”giffua jder gudi j wall”⁶⁸. Det höviska perspektivet kan förstås genom den komponent i medeltidens adliga kultur som Stephen Jaeger skrivit om i sin bok, nämligen förädlad kärlek. Sedvänjan hade sitt ursprung från antikens aristokrati och var baserad på Ciceros utläggningar om vänskap i hans verk *Amicitia*. Föreställningen var koncentrerad kring idén att vänskapliga relationer med kärleksfulla övertoner mellan aristokratins män inspirerade de inblandade parterna till dygdigt leverne. Den fungerade som ett moraliskt upphöjande förhållande där vännerna älskade varandras dygd och själ. Kristendomens inflytande på förhållandet medförde ökad betoning på sammankopplad utomkroppslig sensuell intimitet samt dess spridning till att omfatta alla ens relationer och inte endast ett fåtal.⁶⁹ Över tid kom den medeltida kristna versionen av detta vänskapsförhållande att också innefatta aristokratiska kvinnor, som fram till dess främst fungerat som en fiende till adelsmannens dygdighet. Nidbilden av kvinnan som lastfull kvarstod men kompletterades med bilden av kvinnan som dygdens högsta väktare och utövare, det vill säga en rak motsatt bild.⁷⁰

Det är den här bilden som är upplysande för vår analys, därför att detta ideal implicerade att när kvinnor underkastade sig dygdigt leverne blev de omedelbart bäst inom det här området. De kunde med sitt bemästrande av dygdig kärlek därmed förbättra svagare och odygdiga män och positionen medförde också ett krav från män att prisa kvinnor för deras bemästrande av dygden. Kärleksspelet fungerade på så sätt att en förnäm kvinna avledde en adlig man genom

---

⁶⁶ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s.92; Carlquist, Hogg, Alvered, 2019, s. 177.

⁶⁷ Erikskrönikan, s. 92.

⁶⁸ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken.

⁶⁹ Jaeger, 1999, s. 27 – 31.

⁷⁰ Ibid., s. 82 - 84

att skicka i väg honom på uppdrag med syftet att förbättra hans moraliska karaktär och endast vid fullföljandet av dessa delge sin kärlek, och då helt spirituellt. Allt det här är möjligt att läsa in i de ovan citerade raderna ur *Erikskrönikan*. Drottning Eufemias agerande mot Hertig Erik är ett utslag av hennes dygdig kärlek till denne och i gengäld bedyrar hertigen drottningens många dygder på grund av hennes funktion som dygdens mentor för andra män.⁷¹

Problemet kan dock ses i det faktum att när krönikan komponerades hade den här ädla kärleken haft en omtumlande utveckling. För det hade nämligen skett sig så att när kvinnan trädde in i aristokratins dygdiga kärlekslek öppnades dörren för misstänkliggörande av densamma. Innan, då det varit endast till för män hade inga problem funnits därför att kroppslig sexuell intimitet mellan män var starkt tabubelagt för att inte säga otänkbart på förhand, men när kvinnor nu deltog var den sexuella passionen mer tydligt närvarande och möjliggjorde skam och fördärv. Därtill räckte det för samtiden endast en liten antydning om oanständighet mellan en adelsman och en gift adelskvinna för att bringa båda på skam. Utvägen ur det här var två: antingen förvisades det sexuella elementet ut ur ekvationen såsom i Wolfram von Eschenbachs roman *Percival* eller så ansågs det vara en romantik höjd över samhällets förbud och tabun, vilket företräds av Heloises brev till Abelard eller av Tristan och Isolde. På så sätt fortsatte det som en social sed och ritual.⁷² Problematiken kan dock lösas genom hänvisning till det faktum att passagen inte tydligt lägger ut vad som menas, i kontrast till episoder Jaeger citerar, där agerande såsom att dela säng eller äta från samma tallrik förekommer bland andra.⁷³ Det möjliggör då för stycket i fråga att kunna referera till detta utslag av hövisk kultur antingen såsom obligatorisk men ihållig social sed alternativt den spirituella kärlek som ingav båda inblandade parter dygd och dygdigt leverne. Oavsett vilken kan det ändå förhålla sig på så sätt att idealet var högst levande för dåtidens aktörer, vilket kan ses som rimligt mot bakgrund av Aronssons slutsats om att idealen som uttrycktes vid konflikthantering var genuina.⁷⁴ Om idealen hölls som gedigna på ett område är det rimligt att anta att detsamma gällde för andra områden.

Det tredje perspektivet är det litterära. Drottning Eufemia var i samtiden högt prisad för den litterära aktivitet hon sponsrade, vilket grundades i hennes intresse för detsamma. Intresset kan ses mot bakgrund av hennes uppväxt hos Furst Wizlaw II av Rügen, en storslagen hövisk diktare vars hov var ett litterärt centrum, samt att drottning Eufemia själv sägs ha haft i sin ägo

---

⁷¹ Jaeger, 1999, s. 87 – 88, 91 – 94.

⁷² Ibid., s. 157 – 158, 169 – 170, 183 – 191, 198.

⁷³ Ibid., s. 51, 128–133.

⁷⁴ Aronsson, 2017, s. 142.

en omfattande litterär samling. Det var hennes förtjänst att de riddarromaner, framför allt de franska som blivit vitt spridda på kontinenten, översattes till norska och till viss del även några till svenska. Det tydliggörs i slutet på var och en av de tre berättelserna som ingår i det här verket. I slutet av visan om Hertig Fredrik av Normandie görs dessutom en hänvisning till Drottning Eufemias dygd och ära.⁷⁵

En djupare blick på förhållandena under samtiden kan fördjupa sambandet ytterligare. Om det har Henriette Mikkelsen Hoel skrivit i sin artikel ur *Medeltidens Genus*. Kvinnor knöts till litterär verksamhet på 300-talet, då de av Hieronymus och Vincent av Beauvais ansågs som lämpade att ansvara för barnens moraliska uppfostran, inom vilken bekantskap med litteratur utgjorde en viktig aspekt. En vana att läsa skulle också hindra kvinnor från syndiga tankar och gärningar, framför allt sexuella, vilket också kan kopplas till nidbilden av kvinnan under medeltiden, såsom tidigare anfördes. Vikten av det här levde kvar in till 1300-talets början då Francesco di Barberino återigen betonade det. Vidare skrev denne att det var viktigt att kvinnor i höga positioner, såsom drottningar, kunde utbildas för att ta över styret om hennes man skulle gå bort. Här var det dessutom av betydelse att kvinnor utbildade varandra på grund av riskerna mellan interaktioner mellan två personer av motsatt kön. Att som drottning kunna ta över som änka är i linje med den rådande kungaideologin *rex iustus*, som hade sidoeffekten att idealet överfördes till drottningar som därmed blev de högsta bland kvinnor. Kvinnors koppling till litteraturen har också samband med en utbredd social praktik i det medeltida Europa, nämligen översättning och överföring av böcker mellan olika regioner. Latinet var standardspråk för mycket av den samtida litteraturen, vilket var ett språk som kvinnor för det mesta inte behärskade. Behovet för dem att ha tillgång till litteratur trots det här bidrog till de blev ledande aktörer för att få både religiös och annan litteratur översatt till folkspråken. När aristokratiska kvinnor giftes bort och färdades i väg till sitt nya hemland tog de med sig böcker de redan ägde eller fick med sig böcker i bröllopsgåva från sina mödrar. Därmed bidrog dessa till att sprida litteratur på folkspråken runt om Europa.⁷⁶ Här har vi alltså två sociala praktiker knutna till uppfattning om dygd i samband med hertig Erik och Drottning Eufemias samtal, vilka varken var något nytt eller avslutat vid tiden för krönikans nedskrivande.

Tre perspektiv finns här som går att läsa in i passagen om hertig Erik och drottning Eufemia, fyra om utrymme ges för perspektivet som skulle hävda att kärleken mellan dessa

---

⁷⁵ Bo Ralph, 2018, s. 13 – 14; Carlquist, Hogg, Alvered (red.), 2019, s. 233 – 234; Williams (red.), 2018, s. 358: Henne lät vända på detta mål Eufemia drottning, hennes själ give Gud i himmerike med änglom nåd evärdeliga för all den dygd och ära hon gjorde medan hon var häre till Gud och världen både;”.

⁷⁶ Mikkelsen Hoel, 2016, s. 74, 83 – 84, 84 – 85.

innebär något skamfilat och misstänksamt och samtliga anknyter någon sociopolitisk praktik. Frågan är dock hur författaren och den lyssnande publiken positionerar sig omkring det ovan citerad textstycket? Hur kan vi urskilja det lokuta, illokuta och perlokuta i sammanhanget?⁷⁷ Intentionen hos författaren bör rimligtvis ha varit att lyfta fram drottningens förnäma och högvärdiga karaktär. Det ligger väl i linje med krönikans karaktär som en propagandistisk skrift för legitimeringen av den nye kungen Magnus Erikssons anspråk på kungamakten. Ett behov som var orsakat av striden mellan den tidigare konungen och hans bröder, samt kung Birgers sons död. Intentionen skulle också kunna bestå av en vilja att ge sin publik ett gott föredöme för uppförande, något som är en central del vid beskrivningar av adliga sammankomster i form av antingen fester eller tornerspel i krönikan. Reglerna för uppförande var bestämda inom den höviska aristokratiska kulturen och fungerade som en del av ett sammanhållande värderingskitt för aristokratins medlemmar. Att visa hur den svenska aristokratin lever upp till de höviska idealen är ett genomgående tema i *Erikskrönikan*.⁷⁸ Hur författaren avsåg att göra det här på genom ett av de tre ovan nämnda perspektiven är svårbesvarad. Författaren var en del av den svenska aristokratiska miljön vid sin samtid och specifikt den del som stödde hertig Erik och hans allierade, han var dock inte en av de mest lärda eftersom dessa hörde framför allt till kyrkliga kretsar. Den samtida svenska kulturen var också dominerad av den kristna kyrkans inflytande, men andra kulturella influenser kom ifrån lagmannaätternas arbete inom den sekulära litterära arenan. Genom den svenska aristokratins diplomatiska och studiemässigt orienterade resor och förbindelser till de franska, tyska och engelska hoven och lärdomsinstitutionerna kom ytterligare en kulturell influens för både konst och litteratur. Mycket förmedlades via Norge och Danmark. Det kan framstå som en motsats finns här, men enligt István Bejczy förekom det inte någon klar uppdelning mellan den världsliga och religiösa kulturen i fråga om uppfattning om dygder vid den här tiden; de ingick i en helhetlig kulturell sfär. Direkta teologiska implikationer var dock inte av vikt när det gällde dygd i det politiska rummet.⁷⁹

Den tilltänkta aristokratiska publiken kan med utgångspunkt i det tidigare anförda också upplevt passagen som en anmärkning och hyllande av både hertigens såväl som drottningens utmärkt dygdiga karaktärer. Möjligtvis mottog desamma det här som en markör och referens till en del av den höviska kulturens komponenter, den förädlade kärleken. Vidare implicerar den senare att en erfarenhet och förväntan kan förstås i användningen av ordet dygd här. Den

---

⁷⁷ Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275; Marjanen, 2018, s. 110 – 111.

⁷⁸ Carlquist, Hogg, Alvered, 2019, s. 9–10; Ferrari, 2008, s. 73 – 75.

⁷⁹ Småberg, 2007, s. 166, not. 124; Jansson, 1971, s. 136 – 140, 189; Bejczy, 2011, s. 219 – 221.

svenska aristokratin hade vid den här tiden blivit bekant med kontinentens höviska kultur genom influenser från den anglo-frankiska sfären, eller den tyskspråkiga via sina grannländer Danmark och Norge, eller via sina vistelser vid samtidens kontinentala kulturella metropoler. Det här har kopplats ihop med en förväntan där kärleksfulla vänskapsband nu förstås som vägar till ett dygdigt leverne och dylika karaktärsdrag och att detta här har observerats i social praktik utanför texten. Den motsatta sidan finns också. Hos den del av publiken som antingen var skeptiska eller rent sagt fördömande gentemot den höviska kärleken sågs den här referensen som den del av hövisheten mellan man och kvinna som kan leda båda deltagarna i fördärvet. I alla fall om det sprids vida och skamliga rykten om det. En erfarenhet kan därmed ha bildats av att ha observerat ett eller flera fall där ryktesspridningen kring adelsmän och adelskvinnors höviska kärlek lett till evig social befläckelse. Det har i sin tur skapat en förväntan om att det är det som obönhörligen sker vid sådana kärleksrelationer och både erfarenheten och förväntan har ingått i språkbruket kring ordet dygd.⁸⁰ Thomas Småbergs tolkning av den här passagen såsom uppvisande hertigens status som en idealistisk ridderlig härskare är också ett tänkbart perspektiv från publik eller författare. Den stämmer vidare in i den ovan redogjorda för kulturen av hövisk kärlek som präglade samtidens hovmiljö. Erik lär sig nämligen dygdigt beteende från inte bara en dygdig kvinna utan en drottning. Det kan vara rimligt att det var den mest förnämaste av människor att lära sig dygdigt leverne av i enlighet med Jeagers beskrivning av den dygdiga medeltida kvinnan som den högste läromästaren av det här slaget, och därav en så nära samhällets topp som möjligt.⁸¹

Nu hävdar i och för sig Thomas Småberg att det inte rör sig om ett höviskt kärleksförhållande mellan hertig Erik och drottning Eufemia, med skälet att den senare var Eriks svärmor.⁸² Småberg framstår dock missa att vid tidpunkten då passagen sägs utspela sig var när hertigen endast trolovats med drottningens dotter, prinsessan Ingeborg, och hade ännu inte officiellt ingått äktenskap med henne. Därutöver är det inte nödvändigt att publiken som hörde passagen fäste särskilt stor vikt vid den detaljen, förutom de som tolkade den höviska kärleken som ett skamfilat fenomen och en lek med elden ej att rekommendera. Dessutom finns det inget i Jeagers redogörelse om den höviska kärleken, som skulle indikera att den typ av släktskap som råder mellan Erik och Eufemia skulle utgöra ett alltför stort hinder.⁸³ Av intresse

---

⁸⁰ Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275.

⁸¹ Småberg, 2007, s. 166–167; Jaeger, 1997, s. 105-106.

⁸² Jaeger, 1999, s. 105–106.

⁸³ Jaeger, 1999, s. 105 – 106.

är också krönikörens påstående i ovan refererade citat om att kärleken mellan de båda inte bara var falska seder, utan verklig.

Nära besläktat med detta förekommer strax efteråt i texten, när hertig Eriks senare bedrifter och äventyr i förväg värderas för sin dygd, med en formulering som antyder att hans handlingars moraliska kvalité är på förhand given utifrån tidigare omständigheter:

”Huat han sidhan haffde til handa [företog]
thet warder framdelis sakt [efterhand]
til dygd ok äro stod all hans akt”⁸⁴

Dygd står här med kontext som pekar framåt i berättelsen, något som tydligt kan förstås utifrån orden ”sidhan” sedan och framdelis” framledes. Det är här fullt möjligt att sammanhanget som ska föras in i den här passagen ska hämtas från de händelser som inträffar framöver i berättelsen och kan då innefatta bland annat Hertigarna Erik och Valdemars uthärdande av den orättvisa och grundlöst baserade behandling av sin broder konungen, som resulterar i deras flykt och leder till direkta stridigheter mellan hertigarna, kungen och deras respektive allierade vilken till slut blir löst på fredligt sätt med en förlikning.⁸⁵ Det kan också hänvisa till Hertig Eriks utföranden och framgångar i samband med Håtunaleken, där hertigarna hämnas på kungen och hur de senare kämpar med framgång mot sina fiender såsom styrande över riket. En kamp som återigen slutar med förlikning mellan de stridande parterna.⁸⁶ Här är då dygd associerat till militär och politisk styrka samt framgångar till följd av den här styrkan sett till striderna och de politiska intrigen, samt till vishet och återhållsamhet, något som framgår av att stridigheterna avslutas med fred där samtliga parter ger och tar för att avsluta konflikterna.

Noterbart i det här sammanhanget är också undvikandet av onödig strid samt beklagande vid varje tillfälle som en man av ära eller hög börd omkommer i stridigheterna. Exempel på det är vid en sjöstrid under vilken riddaren Herr Ivar Jonsson, som kort dessförinnan prisats för sina goda egenskaper dödas, varpå krönikören berättar att Hertig Erik led svårt av den ärevördige mannens bortgång: ”Hertoghin loot ther illa om at then dughande man war dödher.”⁸⁷ Värdig framgång i politik och villighet att sluta fred lyfts i dessa stunder fram som prisvärt enligt krönikörens återberättande av händelserna. Det finns i sammanhanget dessutom ett sidospår av

---

⁸⁴ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s. 92.

⁸⁵ Carlquist, Hogg & Alvered (red.), 2019, s. 178–183.

⁸⁶ Ibid., s. 168 – 199.

⁸⁷ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s. 130.

intresse, nämligen att fred ofta sluts precis innan den tilltänkta slutkonfrontationen ska äga rum. Just vid den tid när båda parternas styrkor har samlats och är inom synhåll för varandra. Det anknyter till en kommentar som gjorts angående Matteusevangeliet 5:5: ”Saliga de ödmjuka, de skall ärva landet”⁸⁸, där det menas att de ödmjuka är de som har lyckats bemästra sina känslor av förbittring och uppnått frid och uppnå större lycka i sina strävanden i detta liv, vilket möjliggör bättre förmåga att influera ens omgivning än de som styrs av sina okontrollerade impulser och känslor. Den definitionen av ödmjuk är tagen från Aristoteles utläggning om det ur den *Nikomanska Etiken* och var den populära under Matteus samtid.⁸⁹ Det är möjligt att den definitionen överlevde in till den här tiden och delen av världen. Att det skulle röra sig om någon form av moraliskt *exemplum* stärks av att författaren annars målar upp Kung Birger som en dålig regent, men här förlämnar honom ett dygdigt karaktärsdrag.

I berättelserna om Hertig Eriks dåd efter avfärden från Oslo, skulle alla de fyra kardinala dygderna kunna bli intolkade. Tapperhet i samband med strid, vishet och återhållsamhet i att kalla för fred när våld kan lösa tvisten samt att visa dessa egenskaper under förlikningsprocessen; hertigarna får tillbaka det som tillhör dem och ger åter sin broder konungen, Birger sin lojalitet och tjänst. Rättvisa kan också ses i samband med Håtunaleken, där krönikören gestaltar det såsom en rättmätig bestraffning från hertig Erik och Valdemars sida gentemot kungen för hans tidigare usla beteende mot dem.⁹⁰ Detta kan vara det bakomliggande i det ovan citerade stycket vid Hertigens hemfärd från hovet i Oslo, som kan stödjas av att krönikans författare utgick från att publiken var mer eller mindre införstådda i händelseutvecklingen vid skrivandet och den omedelbara samtiden. Alternativt kan dygd i den här passagen syfta tillbaka till den del av krönikans berättelse där Erik, Valdemar och Birger omnämns för första gången, och då såsom den dåvarande kungen Magnus Birgerssons (Magnus Ladulås) söner. Denne var lovordad för att han vid sin tid vid makten såg till att lagen efterföljdes och gav fred och välfärd åt hela landet.

Erik kan i egenskap av son till den förre rättvise konungen ha blivit tillgiven dygdighet genom detta släktskap, något som kan förstärkas av att två av hans söner beskrivs såsom utvalda och av furstlig rang. Kort därefter förklaras detta för Birgers del med att han var äldst och vid den tiden ansågs vara av rätt karaktär för att ärva tronen från sin far. Vad gäller Erik är det rimligt att infoga detsamma, i alla fall karaktärskriteriet. Det är med utgångspunkt i att

---

⁸⁸ Matt 5:5, Bibel 2000.

⁸⁹ Biblehub, Ellicott's Commentary for English Readers, <https://biblehub.com/commentaries/ellicott/matthew/5.htm> (hämtad 2021-03-30)

⁹⁰ Carlquist, Hogg, Alvered (red.), 2019, s. 179 – 180.

krönikören och en gissningsvis stor del av hans publik ansåg honom som lika värdig som konung som sin broder.⁹¹ Här skulle det vidare vara möjligt att återknyta till hur dygd och ära i den citerade passagen på sida 31 talar om det med en syftning framåt i tiden. På grund av det skulle det vara möjligt att skönja ett tidsförhållande där tidigare dygd lägger grund för den i framtiden, vilket skapar ett erfarenhetsrum och förväntningshorisont som senare trätt in i språket via ordet dygd.⁹²

Ytterligare ett sätt att analysera det är med återkoppling till Jaegers bok. I hövisk kultur ansågs nämligen dygd kunna hämtas från en kamp mot världens frestelser. Det rörde sig om att upprätthålla en balansgång mellan å ena sidan dygdefylld, hövisk kärlek och lidelse, att konfrontera och utmana de frestelser som var närvarande hos var och en men att ändå lyckas avhålla sig. Detta till skillnad från det liv som levdes av dem som avsade sig all bekantskap med sina lastfyllda karkatärsdrag såsom munkar och nunnor. I den höviska litteraturen figurerade här Herr Gawain som det bästa idealet på grund av att hans berättelser frekvent handlar om att utsätta sig för världsliga lidelser men sedan undvika att falla till föga för dem och därmed undkomma med större heder än innan.⁹³ Återigen är det av vikt att påpeka att alla dessa olika sidor av dygd i passagen kunde vara medvetna meddelanden från författarens (lukotiva) sida och publikens uppfattningar (illukotiva) utgick från behovet av legitimering av den nye kungen och aristokratins världsbild (perlokutiva).⁹⁴

Hertig Eriks riddersmän och gåvoutdelning

Hertig Eriks riddersmän ges också ära för sin dygd, författaren påstår att han inte vet om några bättre stridsmän inom den kristna världen. Dessa riddare är så pass kapabla att en motståndare skulle behöva en dubbelt så stor trupp för att bemöta dem på jämlika villkor:

”For then skuld jak sigher for hwi,
bättra ridderskap jak ey weyt
jnnan all cristenheth
thet är hoffmen [frälsemän] aff Vplandum [Uppland]

---

⁹¹ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s. 68: ”Konung Magnus atte sönir thre, utwalde förste waro twe.”

⁹² Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275.

⁹³ Jaeger, 1999, s. 138–139.

⁹⁴ Carlquist, Hogg, Alvered red., 2019, s. 9 – 10; Ferrari, 2008, s. 77 – 79; Marjanen, 2018, s. 110 – 111.

aff östergötland [Östergötland] ok smalandum [Småland].

Hwa som räkna wil all thera dygd

han sigher at thz är ekki lygn [lögn]

Tessa förde hertogh Erik

alla ut i Skane med sik

geen julin tha daghin utgik.”⁹⁵

I passagen framträder det vara framför allt tapperhet och andra dygdiga egenskaper som är kopplade till strid som står i fokus för vad som avses som dygd. Intentionen är här att framhäva förträffligheten hos de män hertigen för med sig på sin krigskampanj för att förstora dennes ärevördiga gestalt. Det här kan förstås på två sätt: antingen så är föreställningen här att de mest dygdiga och ärofulla riddare samlas kring Hertig Erik såsom likasinnade, eller att dessa män förädlas genom sin tjänstgöring under hertigen. I båda fall kan man se krönikans författare velat förmedla en bild av att hertigen är en så pass utmärkt karaktär av ädla egenskaper att han drar till sig likasinnade män som tjänstgör för honom. Alternativt att hans personliga karisma och karaktär har ett sådant inflytande på alla de som tjänar under honom att det tar fram det bästa ur dem och förbättrar dem genom hans närvaro. Ett dylikt upphöjande av omgivningen är vanligt i hövisk litteratur, vari en kung genom sin karisma kan genom att omfamna något skamfilat upphöja det till något dygdigt.⁹⁶ Det är också av intresse att notera att författaren sammankopplar dessa dygdiga riddersmän med tre specifika regioner inom riket: Uppland, Östergötland och Småland.

Efter att konflikterna mellan de tre kungarikerna hade lagt sig och fred slutits höll hertig Erik ett hov i Lödöse. Här gav han många gåvor i form av guld, silver och dyra kläder och utnämnde många av sina följare till riddare. Sedan ger också hertigen gyckarna sådana gåvor att de alla anses rika och krönikan beskriver att den här givmilde hertigen är av en sällsynt typ av herre:

”Om paschane [påskan] gjorde han eth hoff

i Lödesom med mykit loff,

han aff mangom manne fik

fore then tokt han ther begik.

---

⁹⁵ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s. 119; Carlquist, Hogg & Alvered (red.), 2019, s. 96.

⁹⁶ Jaeger, 1999, s. 143 – 144.

Han gjorde manga riddara aff them
ok sende them wäl til landa hem
med gul ok söloffwer {silver} ok dyra kläder.
Thet er thet gotz man wäl städer,
thet man giffwer en dugande man,
then som thet forskylla kan.
The gyrende [Gycklarna] wordo ther alle rike.
Seent tha föddis hans like
tess milla[den milda] hertugh Erik,
ther swa mykla dygd hawer med sik.⁹⁷

I det ovan citerade stycket förbinds utdelning av gåvor till både riddare och gycklare (gyrende) med dygd. Riddarna dubbas och får sedan sina gåvor beskrivna samtidigt som gycklarnas inte vidare nämns, endast det faktum att dessa berikades av sina gåvor. Thomas Småberg tar upp det här avsnittet i en av sina artiklar om *Erikskrönikan*. Han diskuterar det i samband med gåvoutdelning och anser att det som sker här är att hertig Erik ger gåvor till sina nya riddare efter att ha dubbat dem för att förstärka deras band såsom undersåtar till honom, något som förväntas av en välvillig herre mot sina tjänare. Vidare sätter han det i ett mönster av gåvoutdelning som en social praktik i det medeltida samhället. När gåvor ges från en herreman till en mottagare som står statusmässigt nära denne rör det sig om att etablera samhällets hierarkiska normer inom ramen för förhållandet herre och undersåte. I de fall gåvor ges av någon ur samhällets elit till en utomstående bekräftar det i stället samhällets vertikala statusrelationer. Att dela ut gåvor var också något som i medeltidens Skandinavien ansågs förstärka den sociala statusen hos givaren.⁹⁸ Det Småberg inte berör i någon nämnvärd mening är att dessa sociala praktiker kring gåvoutdelning här sätts i samband med hertig Eriks dygd. Krönikans författare sätter därmed i sammanhanget hertigens utövande av den för samtiden konventionella gåvoutdelning i relation till dygd. Det uppgår på det sättet som en del av uppfattningen om vad som anses vara dygd och dygdigt beteende. Passagen talar också om att det här är en dygd kort efter att ha omtalat hur gott det är att ge gåvor till män som är förtjänta

---

⁹⁷ Erikskrönikan, Fornsvenska Textbanken; Erikskrönikan, s. 142: Carlquist, Hogg & Alvered (red.), 2019, s. 114.

⁹⁸ Småberg, 2015, s. 317 - 318.

av det. Vad det innebär är att en herremans dygd också kopplas till dennes förmåga att urskilja kompetenta undersåtar och belöna dem.

Kapitelsammanfattning

I det här kapitlet har undersökning gett vid handen att dygd i *Erikskrönikan* är kopplad till flera olika betydelser och praktiker inom det sociala och politiska området under medeltiden. Prologens anmärkning om dygdens upphov i Gud kan ses som kopplat till de sju huvudsakliga dygderna, de kardinala och teologiska dygderna, vilka var grunden för medeltidens dygdeetik. Därutöver kunde det även härledas dels till debatten om dygders karaktär, dels till praktiker associerade till vördnaden av helgon. Konfrontationen mellan Magnus och Valdemar uppvisar dygd såsom kopplat till den politiska maktutövningen och de kardinala dygderna. När diskussionen vändes till Eriks avsked till Drottning Eufemia kunde flera betydelsedimensioner urskiljas, framför allt dygdens koppling till den höviska kulturens kärleksförhållanden, den förädlade kärleken som antingen sågs som en väg till dygd eller till last. Den litterära aspekten framträdde också genom Eufemias anknytning till en tradition av översättning och spridande av böcker bland aristokratins kvinnor. Dygd kopplas också samman med flera av de handlingar som Hertig Erik utför, inte minst i skildringen av konflikterna mellan honom, hans bror Valdemar och Kung Birger, men också hans dygdiga karaktär såsom utmanare av världsliga frestelser. Att dygd är förbundet med en förmåga att genom sin ärevördiga karaktär förläna dygd åt sina egna trupper samt med en annan förmåga, nämligen att inse vilka som är förtjänta av belöning på grund av sina förträffliga karaktärer. Nog sagt om *Erikskrönikan*, vad kan vi förstå om vi vänder oss till *Konungastyrelsen* med samma ingångsvinkel?

Kapitel 4 Konunga styrilse oc höfdinga: en dygdig översikt

Allmänt om dygd i *Konungaspegl*n

Från vad som är känt om Konungastyrelsen (*Konunga styrilse ok höfdinga* på fornsvenska) utifrån tidigare forskning vet vi att den är baserad på Egidius *De regimen principum* från 1280-talet. Beskrivningen av häradsmäns tillsättningar, användandet av fraser såsom rikets råd och konungens sysslomän samt likheterna med Magnus Erikssons valstadga och dennes lagar flyttar åldern fram till tidigast 1320-talet. Skriften utkom i sin slutgiltiga form efter att Magnus Erikssons söner Håkon och Erik erkänts som hans efterträdare i Norge respektive Sverige. Dateringen passar därmed bättre ihop med Konungastyrelsens innehåll, vari en motvilja mot aristokrater och en positiv syn på ärftlig kungamakt framträder tydligt.⁹⁹

I den här svenska konungaspeglen förekommer dygd frekvent och framför allt i den andra delen av texten, något som Lennart Moberg belyst i sin undersökning.¹⁰⁰ Till att börja med skriver författaren att en kung måste ”sik sielvan ok sitt liuärne styra medh dygd ok äro.”¹⁰¹ ifall han vill behålla makten. Efter det beskrivs hur regenten också måste se till att hans närmaste folk håller sig till dygdigt beteende och hur styrandet över folket ska utföras för att förläna kungen heder inför Gud och människor samt bringa frid till undersåtarna. Det är intressant att notera prioriteringen i uppställningen. Den antyder att betoningen ligger på att kungen ska anstränga sig för att personligen uppnå och leva ett dygdigt liv i första hand. Först därefter skall han se till att de som ingår i hans närmaste krets ska leva dygdigt och sedan på att hjälpa sina undersåtar. Det visar på uppfattningen om hur en monark bör vara den bäste och värdigaste av alla människor som finns i riket, med en större andel dygd, insikt i Guds vishet och ansvar för sitt ämbete såsom passande för de uppgifter och bördor de måste utföra och bära.¹⁰²

En koppling kan också göras till tanken att en människa kan uppnå en form av dygd bortom den vanliga människan. En dygdighet angränsande till det gudomliga. Det var en tanke som, enligt Björn Tjällén togs upp av Thomas Aquinas student Peter Auvergne, som kombinerade den med Aristoteles uppfattning att en sådan man bör inneha den högsta politiska makten och ansvaret i ett rike. Det i en bildningskultur som ivrigt letade efter stöd för

---

⁹⁹ Moberg, 1984, s. 106 – 107.

¹⁰⁰ Ibid., s. 127.

¹⁰¹ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken, https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/01_Bitar/A.P1.A-KSBu.html [2021-02-23].

¹⁰² Bagge, 1987, s. 88 – 90, 97; Tjällén, 2015, s. 63

monarkiskt styre hos etablerade auktoriteter, inte minst hos Bibeln. Det tjänade därmed till att förstärka argumentet att varje rike skulle styras av en kung.¹⁰³ Kan detta ligga bakom den ovan citerade passagen, att idén om en *vir optimus* som den bäst lämpade för kungamakten blev ytterligare en drivkraft till viljan att fostra unga furstesöner till ett moraliskt exemplariskt leverne? Att tanken finns där kan vara rimligt att utgå ifrån på grund av att den idén av Peter Auvergne påverkade Giles av Rom som författade den för medeltiden vitt spridda och populära politiska skriften *Regimine principum*, som ingick i samma genre som *Konungastyrelsen*. Den här konungaspegeln förmedlar dock inte den specifikt heroiska dygd som de kontinentala motsvarigheterna tog upp. I *Konungastyrelsen* rörde det sig, enligt Preste, om heroisk dygd såsom en perfekt utövning av de sju kristna dygderna. Det är möjligt att författaren förmedlade den senare, men att publiken hade båda versionerna av *vir optimus* i åtanke vid den här passagen.¹⁰⁴ Det är möjligt att publiken helt enkelt förstod passagens innebörd som att kungen skulle regera som Hertig Erik eller Kung Magnus snarare än en Kung Birger. Det visar på olika erfarenheter hos skribent och läsare. Dels den skolastiska akademiska världens återupptäckt och uttolkningar av Aristoteles verk, som stöd för nya eller gamla förklaringsmodeller och samhällsförståelser, dels de omvälvande stridigheter i samband med upproret mot kung Birger och hertig Eriks son Magnus Erikssons trontillträde.¹⁰⁵

Dygd beskrivs i en passage av *Konungastyrelsen* som en kontrast till odygd. Dygd sägs vara motsatsen till odygd såsom hetta är till köld eller vit är för svart. Det kan röra sig om jämförelser för att frambringa en poäng, men nedanför den inledande meningen förekommer dygd tillsammans med ord som indikerar gudomlighet och manlighet, och de kontrasteras med sina egna motsatser:

”Engin må illa liua ther dyghd hauer/ Ty gudh sieluer han giuer ok fulkoma dyghd mannenom ok främber hona i hans skiälum ok åthäuom medh sinom nådhom.””Och ther åmot är odyghd il ok oren ok thet the romanlikt ok ogudlikt är i manzens hugh och åthäuom/”.¹⁰⁶

Tolkas stycket på så sätt att dygd kopplas samman med hetta och färgen vit, som i sin tur binds ihop med manlighet respektive gudomlighet uppvisar passagen referenser till en bredare kontext i texten. Allusionen till hetta och köld såsom en omskrivning av manligt och kvinnligt

---

¹⁰³ Tjällén, 2015, s. 59 – 61.

¹⁰⁴ Ibid., s. 62; Preste, 2015, s. 137.

¹⁰⁵ Calrquist, Hogg, Alvered red., 2019, s. 9 – 10.

¹⁰⁶ *Konungastyrelsen*, Fornsvenska Textbanken.

hänvisar till antikens tankar om mänsklig reproduktion, framför allt Aristoteles alstringslära. Inom ramen för den teorin var män utsändare associerade med värme och aktiv rörelse, samtidigt som kvinnor ansågs som kalla och passiva mottagare. Vilken part som fick dominans i processen avgjorde vilket kön barnet fick.¹⁰⁷ Dygd betecknas i passagen således som manligt och last som kvinnligt. Det kan föras tillbaka på den medeltida nidd bilden av kvinnor som lastdrivna.¹⁰⁸ Färgerna vit och svart är enligt författaren associerat med positiv respektive negativ symbolik. Vitt såsom gudomlig kan kopplas på grund av att färgen representerar renhet, oskuld och glädje i europeisk färgsymbolik, samtidigt som svart ansågs kopplat till död, sorg och onda makter. Båda färgerna kunde också representera trögflytande slem (vitt) respektive festlighet (svart).¹⁰⁹

Ett vanligt fenomen i Konungastyrelsen är beskrivningar av dygd såsom något befinnandes mellan två ytterligheter, vilket refererar till den aristoteliska gyllene medelvägen.¹¹⁰ Första gången det dyker upp i anknytning till dygd talas det om hur människan är en skapelse som befinner sig skild från både djur och djurliknande människor, respektive änglar och andliga varelser. Från dessa hämtas tre levnadssätt, som enligt författaren alla har utvärderats av visa mästare varav det första är ett liv fyllt av helt sinneslöst strävande efter världslig och kroppslig njutning. Det andre är en flykt undan allt världsligt, och endast tjäna Gud med hela sin själ. Mitt emellan dessa båda ligger en form av livsföring som innebär ett korrekt mänskligt agerande i världen. Den som följer denna livsföring är någon som besitter dygd. Dygden kopplas ytterligare samman med mandom, samt återhållsamhet på alla områden: mat, sömn och klädnad med mera. Inom ramen för den här uppställningen kontrasteras den dygdige mannen mot både vad som kan antas referera till syndare och hedningar, respektive klosterväsendets folk. Syndare kan förstås utifrån sinneslösheten och tjänstgöringen åt Gud hos klostrets invånare. Det här vittnar om en tankegång där den dygdige personen måste ha varit utsatt för konfrontation med det sinneslösa eftersom vikten i medeltida texter om dygd oftast läggs på själva överkommandet av kroppens och världens frestelser. Att fullständigt isolera sig själv från det fördärvliga, från faran för sin andliga renhet innebär ju ingen strävan mot en kraftfull fiende.¹¹¹

---

¹⁰⁷ Armand Marie Leroi, *The Lagoon: How Aristotle invented Science*, (New York: Viking, 2014), s. 215 – 225.

¹⁰⁸ Jaeger, 1999, s. 82 – 83, 91.

¹⁰⁹ ”Färgsymbolik”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/färgsymbolik> (hämtad 20/5–21); ”Svart” *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/svart> (hämtad 20/5–21).

¹¹⁰ Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*, (London: New York, Routledge, 2004), s. 169.

¹¹¹ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken; Jaeger, 1999, s. 138 – 140.

Dygd beskrivs med hänvisning till visa mästare (vilka dessa är återkommer jag till nedan) att: ”DYGD är en faghr skipelse/ ok godh styrilse manzens til hans hugh ok vilia huru han må rådhlika liua.”¹¹² här bör hugh ok vilia förstås såsom ett dubbeluttryck enligt Lennart Mobergs undersökning och ska tolkas som förmögenhet. En liknande fras förekommer på nästa sida med en viss variation, hugh ok vilia följs istället av: ”ok hans åthäue/huilka ledh mannen må väl ok redhlika liwa.”¹¹³ Moberg menar att hugh och vilia är ett dubbeluttryck använt för att översätta ordet *mentis* i den latinska förlagan, och anser att ordet åthäue är ett tillägg för att få med alla nyanserna från ordet *mentis*.¹¹⁴ Åthäue framstår dock vara ett annat ord, som betyder handling eller beteende enligt medeltida fornsvenska, och dyker upp bland annat i Heliga Birgittas uppenbarelser.¹¹⁵ Ändringen i frasen kan förstås utifrån stycket som ligger intryckt mitt emellan dessa, där författaren börjar med att påpeka att antalet dygder är mångfaldiga. Tre av dem är gudomliga och det rör sig om de teologiska dygderna tro, hopp och kärlek. Enligt texten återfinns dessa i människans själ och är vidare inget som kan gripas av den enskildes själ och förstånd utan är givet människan. Dessa tre dygder är enligt författaren de som bereder vägen för den enskilde att nå Gud och andlighet. Efter dessa kommer en uppdelning i dygder mellan vad som bör förstås som dels människans sidor. Dessa är själen och viljan, där klokskap och rättvisan framhålls som högst, samt människornas handlingar. Exempel på dygder inom området handling och agerande nämns inte, men det skulle kunna här vara dygderna frikostighet, trofasthet gentemot vänner och ödmjukhet, som Moberg nämner som andra dygder vid sidan av de huvudsakliga skolastiska dygderna.¹¹⁶ Det är i det här stycket de inre dygdiga egenskaperna som prioriteras på grund av att de ges en specifik egenskap som får exemplifiera den egna kategorin. Att det yttre, agerandets dygder inte exemplifieras på ett sådant sätt kan möjligtvis tolkas som en syn på dygd där de yttre manifestationerna av dygdighet är just det, en manifestation. Agerandet är enbart ett instrument varigenom de egna inre dygderna hos den enskilde förmedlas. Därmed finns det här tre nivåer av dygder: de andliga, tänkandets och handlandets dygder.

Konungastyrelsens författare fortsätter med att berätta om de kardinala dygderna, vilka här inledningsvis sägs vara huvuddygder. Klokskapen kommer först och benämns såsom *forhuxan*, egenskapen att tänka efter i förväg. Den här dygden kan hjälpa till att skilja gott eller

---

¹¹² Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Moberg, 1984, s. 128.

¹¹⁵ Gösta Bergman, ”Åthävor”, *Ord med Historia*, (Stockholm: Prisma 2003), s. 650; ”Åthävor” *Nationalencyklopedin*, (hämtad 2021-04-09).

¹¹⁶ Moberg, 1984, s. 11 - 12.

ont och att den som besitter den använder klokskapen för att väga varje handling utifrån om den är bra eller dålig. Dessutom fungerar den som ett skydd mot förräderi och olika typer av vända. Vända ska, om man ska tolka kontexten här korrekt, förstås såsom resultatet av dåliga handlingar. Texten talar därefter om något som kallas för *huxens starkleker*, vilket ska förstås såsom latinets *fortitudo*, det vill säga tapperhetens dygd. Styrka nämns frekvent och det görs gällande att ägaren av denna dygd gör var och en svår att beveka, och hjälper en att inte bevekas utan fullgod anledning. Tapperheten har även den förmåga att bäraren tålmodigt kan uthärda alla former av lidanden och vedermödor. Den tredje är återhållsamhet, benämnt här såsom *hofsämi* och förordnar återhållsamt agerande i både tanke och handling. Till skillnad från de redan nämnda beskrivs den här dygden såsom ”en styrilse i manzens skiälum”¹¹⁷ något som indikerar en mer direkt ingripande form av dygd, som inte kräver samma nivå av självständigt agerande från den enskilda människan. Det förstärks genom att den beskrivs som styrande över all världslig lusta och de sämre sidorna i den mänskliga skapelsen, samt hindrar alla de girigheter och lustar som kommer av tanken eller kroppen. Här förekommer, den latinska termen, *tempramentia*.¹¹⁸ Slutligen detaljeras den fjärde kardinala dygden, nämligen rättvisa. Dess egenskaper inkluderar förmågan att skydda och hålla samman det mänskliga samhället, , samt undvika falskhet och ge envar det som var och en har rätt till. Vidare leder den dess innehavare till rådgivning och sanning.¹¹⁹

Författaren fortsätter med att påstå att dessa dygder måste samexistera för att deras dygdiga karaktärer skall kunna uppnå fullkomlighet, som stöds av följande resonemang att klokskapen är till ingen nytta utan beslutsamhet (tapperhet), och Rättvisa är på samma sätt ihålig utan återhållsamhetens verkande kraft. Återkommande i den refererade passagen är också hänvisningar till visa mästare, men vilka är dessa? Den första som explicit nämns är filosofen Seneca och senare, som jag återkommer till längre fram, Aristoteles. Hänvisningarna till den vise mannen Seneca fungerar som en referens till en av de som ansågs vara rådande auktoriteter på området, men skulle också kunna tolkas som en litterärmarkör. Dels för att tydliggöra att det här är vad Seneca egentligen anser, dels att det här är vad som ska förstås som dygd och dygdigt beteende. Anledningen till det kan ses utifrån faktumet att ingen av de kristna uttolkarna och lärda omnämns här, som till exempel Ambrosius eller Thomas av Aquino. Författaren har istället

---

¹¹⁷ Konungastyrrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Konungastyrrelsen, Fornsvenska Textbanken (klokskap och återhållsamhet återfinns här med den fornsvenska och den latinska termen för båda; klokskap kallas här för *forhuxan* och kompletteras med det motsvarande latinska ordet *prudentia* och på liknande sätt förekommer återhållsamhet såsom *hofsämi* och latinets *tempramentia*, för de övriga förekommer endast den fornsvenska termen).

gått rakt till den ursprungliga källan, eller har åtminstone velat ge sken av att ha gjort det. Att vilja markera exklusivt territorium för vad dygd innebar är tydligt i och med att den ovan redovisade utläggningen ingår såsom en första del i svaret på frågan om vad dygd är. Även om det endast gäller en översättning av den påstådda förlagan i *Egidius Principum Romanum* skulle det här i så fall bara kräva ett extra steg i processen och kan i så fall innebära att författaren av *konungastyrelsen* höll med sin föregångare och ville förmedla samma budskap och intention vidare. Fanns det här en rivaliserande tolkning eller en subtil referensram under den här utläggning anpassade för hovmiljön? Vi kan för den skull återvända till diskussionen i föregående kapitel kring referenserna till den höviska kärleken i *Erikskrönikan*. Klokskapen skulle här kunna tolkas såsom en uppmaning till att inte vara alltför tydlig i sammanhanget utan förbli subtil, tapperheten om att undvika att falla för den förädlade kärlekens frestelser, återhållsamhet skulle innebära att undvika att engagera sig alltför mycket i den höviska kärlekens spel och rättvisan skulle kunna förstås som en hänvisning till att följa den påbjudna seden och delta i hövisheten. Dygdernas beskrivning såsom förmåga att fatta korrekta beslut, uthärda alla vedermödor, vara avhållsam och göra rätt för sig kan inrymma allt det här.

Dygd på djupet

De följande sidorna innehåller en än större djupdykning i de ovannämnda dygderna, men nu kompletterade med ytterligare två. Klokskapen återkommer först och återupprepas som ett fenomen inneboende i tänkandet och agerandet, som dessutom ska styra kungens handlingar mot dygdighet. Det associeras även till tre understående kriterier: gott handlande, bevarande av den naturliga hierarkin och inte förgripa sig på sina undersåtar. Det första berör att kungen inte ska vara det enbart i namn och titel utan även i sitt agerande och skall genom det här styra sina undersåtar mot dygdigt leverne. Betoning läggs på att kungen inte ska styra för sin egen skull utan för folkets. Det andra handlar om att kungen ska eftersträva att vara den mest dygdige inom riket i alla aspekter, något som stöds på en logik om att vissa människor är skapade att vara trälrar oförmögna att uppnå och leva enligt dygdigt beteende, samtidigt som vissa är födda att vara utmärkta moraliska exempel. Stödet för det här resonemanget hämtar textens författare från Aristoteles, vilket säger något ytterligare om författarens syn på dygder och vad denne ville förmedla.¹²⁰ Enligt Aristoteles själv, och inte senare tiders kommentarer från nyplatonisk,

---

¹²⁰ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

stoicistiskt eller kristet håll, var dygd något reserverat för ett smalt skikt av människor i samhällets topp. Såsom kapitel två redovisade var den här synen på dygd motsatt den kristna traditionens universella, individuella och jämlika syn på detsamma. Bejczy påpekar att det här var gemensamt för bägge sidor i debatten om de kardinala dygdernas karaktär, både de som bestämt hävdade dygd som något exklusivt sprunget från antikens filosofer eller de som på liknande sätt hävdade dess exklusiva ursprung hos senantikens kyrkofäder. Formuleringen här ligger därmed nära den strikta aristoteliska tankebanan och går på så sätt emot vad Bejczy hävdar, för här finns nämligen den ojämlika uppdelning i vem som kan anses besitta dygd och handla enligt den.¹²¹ Däremot skulle det också kunna förstås såsom en återspeglning av rådande samhällsförhållanden i form av strikt och statisk samhällshierarki. Alternativt rör det sig här ytterligare om en återkoppling till tanken om att den som har uppnått en fulländad och upphöjd form av dygd skall vara härskare med all den makt och ansvar som därmed tillkommer samt tanken om att kungen också måste vara exemplarisk och avkrävs större ansvar av Gud efter sin död, tankarna som var inflytelserik inom den genre konungaspeglarna ingick i.¹²²

Den tredje komponenten är att kungen inte ska förgripa sig på sin befolkning, det varnas för att kungen inte ska bete sig som en rövare genom att åtrå och beslagta sina undersåtars egendom. Det här anknyter till motbilden till idealkonungen *rex iustus*, nämligen *rex iniquus/ rex tyrannus*, som inte ödmjukade sig inför Gud, inte följde förkunnade lagar och dömde orättfärdigt.¹²³ Ett intressant tema förekommer här och dyker upp även senare i texten, nämligen att en kung som beter sig på sådant sätt går bort från sin själ och tidigare dygd i form av klokhet, enligt dubbeluttrycket *dyghd ok snille*. Att göra så innebär således inte en nedstigning till onda mäns nivå, utan att personen blir likt ett vilt djur och författaren jämför med hur björnar, vargar och lejon beter sig.¹²⁴ Aronsson har i sin undersökning konstaterat att passagen berör girighetens roll som konfliktorsak och menar vidare att liknandet av en girig person vid ett rovdjur är ett vanligt förekommande tema vid beskrivningar av hur enskilda härskare eller mäktiga personer försöker skaffa mer makt på bekostnad av samhällets rättvisa uppdelning.¹²⁵ Det visar att dygd här genom erfarenhet har knutits till en uppfattning i det politiska rummet där girighet hos härskare leder till konflikt och därmed bildat en förväntan om vad det leder till, något som sedan uppgått i språket. En ytterligare dimension kan dock förstås i det här sammanhanget, nämligen att den som vet om dygd men bryter trots det mot den är värre än ett

---

¹²¹ Bejczy, 2011, s. 283 – 284; Ibid.

¹²² Tjällen, 2015, s. 59 - 65; Bagge, 1987, s. 89 – 90, 161.

¹²³ Bagge, 1987, s. 98, 110.

¹²⁴ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹²⁵ Aronsson, 2017, s. 41 – 42.

djur. Metaforen och dess betydelse återkommer och förstärks en mer vid diskussionen om återhållsamhet, benämnd som den fjärde huvuddygden, där mannen som inte skyddar sig mot dryckenskap, frosseri och kroppslig njutning är som ett djur. Med den skillnaden att djur enligt författaren i vissa fall kan leva renligt och dygdigt efter sin natur, om texten ska förstås rätt. Men människan förväntas veta bättre på grund av sin kunskap och samvete, vilket gör avfallet och förgripandet mot dygden ännu värre.¹²⁶ Tankegången kan härmed referera till Lukasevangeliets liknelse om den förberedda respektive oförberedda tjänaren, som avlutas med förmaningen att den som syndar i full vetskap om vad hans herre vill ska straffas hårdare än den som syndar på grund av okunskap av dennes vilja.¹²⁷ Här appliceras det på dygdigt respektive odygdigt handlande i tanke och gärning. Insikten från den här berättelsen ur evangeliet har därmed uppgått i språket via ordet dygd, i nära samband med den sociala erfarenheten av giriga, orättfärdigt maktlystna härskare.

Mitt emellan de här utförliga förklaringarna till klokhetens och återhållsamheten som dygder dyker en annan upp, som endast benämns som den tredje dygden. Vad den andra beträffar framgår inte, men med tanke på utläggningen som föregår den tredje dygden skulle det kunna förmodas att den refererades däri, vilket med tanke på innehållet indikerar rättvisans som dygd. Det som beskrivs som den tredje dygden är att kungen eller hövdingen ska vara eller framstå som:

”stadhugher i hugh ok ordom ok i åthäuom sinom. Han skal ey skipta skaplynde sit vidh huart ord/ ok huatna thet hånom kan tilkoma. Han skal vara stadhughr ok ey huinkande i ordom ok rådHgärd sinne. Han skal ok ey loua thet han wil ey halda/ ella han förmå ey halda. Ty at thz är ok odyghd ok omänska ey halda ord ok louan sina. Ok är bättra minna loua ok tala/ ok bäter halda.”¹²⁸

Innebörden här är att det är dygdigt att vara beslutsam eller ge intrycket av att vara det i både tanke, tal och handling. *Stadhugher* framstår vara sprunget ur verbet *stadhhughsa*, som betyder besluta sig alternativt bestämma sig, ska det här vara ett adjektiv beslutsam ett rimligt alternativ i brist på tydlig definition. Innebörden framhävs tydligare genom påföljande meningar, som uppvisar den negativa motsatsen. Här styrs den negativa bilden av frasen *skipta skaplynde sit* i första meningen och av ordet *huinkande* (*hvika*) i den andra, som betyder skifta sin sinnesstämning respektive vackla, vara i ovisshet.¹²⁹ Det ges även en tydlig motbild i anslutning till den här egenskapen och den beskrivs då som en odygd. Den här odygden är att inte leva upp

---

¹²⁶ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹²⁷ Luk 12:47-48, Bibel 2000.

¹²⁸ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹²⁹ ”Stadhhughsa”, ”Skaplynde”, Södervall, 2, s. 485, 355; ”Hvika”, Södervall, 1, s. 538.

till sina ord eller hålla sina löften. Det föregås av uppmaningen att en kung inte skall lova något han inte själv kan eller vill hålla och följs upp av formuleringen, att det är ”bättra minna loua ok tala/ ok bäter halda.”¹³⁰ Vilket innebär att motsatsen, att hålla sina löften och leva upp till sina ord är en dygd. Formuleringarna visar inte enbart härmed att dygd är sammankopplat med ett beslutsamt beteende fritt från osäkerhet och vacklande men går tillbaka till äldre ordspråk med liknande mening. Det här ordspråket återfinns i den Poetiska Eddans Havamál nummer 29: ”Den som aldrig tiger talar tillräckligt med opålitliga ord; snabbmält tunga som saknar tyglar ordar sig ofta till men.”¹³¹ Här blir det tydligt att det dock rör sig om en betydelsemässig skillnad, därför att ordspråket nämligen inte talar om det här som en dygd eller dygdigt beteende utan endast något som borde undvikas; att tala mycket och falskt. Vid något tillfälle har det här påbudet kompletterats med en positiv konnotation: tala beslutsamt och sant. Därutöver har det formulerats så att det kan inkorporeras med den skolastiska dygdeetik som präglar Konungastyrelsen i övrigt, vilket i det här fallet bör vara att den har kopplats samman med rättvisa. Detta på grund av vikten av att inte vara falsk, en komponent som ingick i den här dygden såsom ovan redogjordes för.

Det är inte heller den enda dylika referensen. Tidigare i texten förekom ett stycke som relaterade vikten om att inte skryta om sin dygd eller förneka någon annans dygd eller dygdelika gärningar. Senare meningar i samma stycke behandlar samma insikt fast med ett annat tema.¹³² Detta kan härledas tillbaka till följande ordspråk: ”Man skall ej skryta med sitt skarpa förstånd, utan visa sig aktsam och var; tystlåten kommer den kloke till gårds, den varsamme vållar sig ej våda.”¹³³ Här är förändringen av samma mått. Ifall kopplingen stämmer har det nämligen tillkommit både en komponent och en anknytning till en kardinal dygd. Komplementet utgörs av att man inte bara ska undvika skryt över sin dygdighet utan även undvika att förminska någon annans. Dessutom har det blivit synonymt med dygd, men vilken dygd? Textstyckena som föregår och efterföljer den här passagen talar om rättvisa och utdelandet av domar, vilket indikerar att uppmaningen är satt i koppling till rättvisans dygd. Klokskapen kvarstår dock, särskilt i efterföljande mening där liknande agerande alltför lätt drar till sig illvilja. Det visar därutöver en betydelsemässig skillnad i det faktum att det inte handlar om enbart ens eget privata agerande utan även om det offentliga, oaktat överlappningarna mellan dessa sfärer. Till

---

¹³⁰ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹³¹ Anonym & Björn Collinder (övers.), ”Havamál”, *Den Poetiska Eddan. Andra omarbetad utgåvan*, (Stockholm: Forum, 1993), s. 55, <https://litteraturbanken.se>, hämtad 2021-04-15.

¹³² ”Tu skalt ey loua tik sieluan/ ok rosa sieluer af gerningom ok dyghdom tinom/ ok ey afunna androm lof eller godha frægð för gärninga ok dyghdelika áthäue hans.”, *Konunga styrilse ok höfðinga*, s. 25

¹³³ Anonym & Collinder (övers.), 1993, s. 52.

stöd för det här är att kopplingen till rättvisan och därmed rättskipning kan sägas vara en övergång till ett agerande i ett juridiskt sammanhang.

Dygd och ära dyker här upp, det förekom tidigare i kapitlet om Erikskrönikan, men det är värt att återkomma till det. Moberg skriver nämligen i sin undersökning att det rör sig om ett så kallat dubbeluttryck, det vill säga att båda orden framhäver samma sak fast på ett förstärkt vis.¹³⁴ Moberg går inte djupare i sin undersökning om vad dessa dubbeluttryck här bidrar till förståelsen och användningen av ordet dygd. Ära har många definitioner enligt ordboken, men de berör i varierande utsträckning heder och anseende. Det kan vara ett tecken på aktning, något som bevisar ens heder, alternativt frambringar heder eller är utmärkande för någon. Ett tecken på den egna personens förträfflighet, uppvisande ens rätts- eller hederskänsla, eller som en titel.¹³⁵ De flesta av dessa definitioner knyter ordet till någon form av handling. Första gången formuleringen dygd och ära förekommer sker det i anslutning till andra balkens inledande förmaning om att kungar skall styra för andra och inte bara för sig själva. Här kan det möjligtvis signalera inte bara en formel med två förstärkande ord, utan i stället röra sig om två delar av ett dygdigt beteende som på sätt och vis går in i varandra. Dygd skulle då förstås såsom i själva besittandet av egenskaper och ära, utgöra manifestationerna av dygd och dygdigt handlande i praktiken. Det skulle vara i överensstämmelse med de olika nivåerna av dygd som tydliggjordes i genomgången av *dygd*, *hughsan* och *åthävor* (se ovan). Den andra gången dubbeluttrycket dygd och ära dyker upp sker i anslutning till en diskussion om hur kungen bör sköta sina vänskapsförhållanden. Det påbjuds att ha *stadhughan winskap*¹³⁶ med sina vänner, det vill säga vänskapsrelationer som är beständiga och konsekventa. Beständighet är något som tidigare associerats med dygd och ett dygdigt uppförande och det kan här förstås såsom att vänskap skall vara grundat i dygd eller att bra och hederlig vänskap är av en dygdig natur. Ära skulle i det sammanhanget kunna tolkas såsom en konsekvens av att agera dygdigt inom ramen för ett vänskapsförhållande och därmed förlänas heder för det.

Två alternativ till det här kan framföras. Vad gäller den ena skulle det kunna förmedla bilden av en relation mellan en passiv och aktiv part. Dygd och ära förstås då som kunskap om hur man bör agera på ett moraliskt exemplariskt sätt respektive själva utförandet av dygd i verkligheten. Med andra ord rymmer det en teoretisk och en praktisk aspekt. Att det förekommer i samband med vänskap kan bero på att ära enligt de olika definitionerna förutsätter

---

¹³⁴ Moberg, 1983, s. 128.

¹³⁵ Södervall, s. 1144

¹³⁶ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

en observatör som kan betrakta någons dygdiga agerande utifrån på nära håll. Något liknande kan konstateras om förekomsten av liknande fraser såsom *dygd ok snille*.¹³⁷ Med tanke på att ära kan definieras såsom antingen heder eller rättskänsla, och därmed anknyta till kardinaldygden rättvisa eller tapperhet, så skulle *dygd ok snille* kunna förstås såsom en anknytning till klokskapens dygd eller återhållsamhetens. Det stärks av att snille definieras enligt ordboken såsom vishet och intelligens.¹³⁸

Nästa omtalande av dygd är i samband med en genomgång av författaren hur viktigt det är att kungar är givmilda. Dygd sätts här samman med givmildhet, vilket i sammanhanget består av att kungen bör ge ut ägor och rikedomar till sina underordnade för att försäkra sig om deras tjänst. Givmildhet som dygd återknyter här till förra kapitlets analys av Hertig Eriks utdelning av gåvor (se ovan, kapitel 3). Publiken manas dock att vara måttfulla i givmildhet och hänvisar återigen till den aristoteliska läran om dygd som en medelväg mellan två ytterligheter. Författaren ställer i det följande upp en avgränsning mellan dygd i form av givmildhet och odygd såsom snålhet och slösaktighet, och dessa två innebär antingen att hålla allt kvar som bör ges bort eller att ge bort allt som inte bör ges bort. Men vad är då en balanserad givmildhet? Svaret ges lite längre ned och förklaras med att det innebär att tänka efter om en gåva är till ingen skada för en själv. Sedan medger dock författaren att det är bättre för en kung att vara slösaktig än att vara snål, med en förklaring som menar på att snålhet inbjuder till värre last och negativa konsekvenser än slösaktighet. Direkt efter det poängterar dock författaren återigen vikten att vara sparsam för att kunna visa upp en ståtlighet värdig sin sociala och politiska position.¹³⁹

Det framstår som om författaren i sin utläggning om dygdig givmildhet vill ställa sig på tre olika positioner samtidigt: en balanserad givmildhet är rätt, men var hellre slösaktigt än snål, men glöm inte att vara sparsam så mycket som möjligt. Det indikerar en vilja hos författaren om att tilltala, eller i varje fall inte förnära en viss del av den lyssnande publiken samt avslöjar eventuellt deras syn på dygd inom det här området. Något liknande sker enligt Bagge i *Konungs skuggja* där författaren till skriften är mån om att undvika förolämpa eller förarga kungen genom att förklara vissa aktiviteter eller ageranden som moraliskt förkastliga. Enligt Bagge hanterar författaren det här genom att förlägga den privata moralen i början av skriften och ge den generell karaktär snarare än att direkt koppla den till kungen.¹⁴⁰ Den balanserade positionen

---

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Södervall, 1891–1900, s. 447.

¹³⁹ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

¹⁴⁰ Bagge, 1987, s. 99 – 100.

kunde vara riktad till var och en, men kanske framför allt till de som var väl införstådda i den skolastiska traditionen. Slösaktighet före snålhet kunde möjligtvis tilltala den kyrkliga aristokratin och delen om att vara sparsam för att ha råd med sin sociala status utsmyckning vara tillägnat den sekulära aristokratin och kungen. Det skulle också innebära att författaren var medveten om vad som eventuellt skulle tilltala olika delar av den lyssnande publiken eller läsarna. Den sociala, politiska erfarenheten som ryms här kan härledas dels till återupptäckten av Aristoteles *Nikomanska etik* under 1100-talet, dels till kyrkans uppmaningar till asketism och avsägandes av allt världsligt och dels till kungar och aristokraters traditioner av ge gåvor i stora mängder för att skapa och underhålla sina maktpositioner. Därutöver är gåvoutdelning från en landägande elit en praktik som kan knytas till den tidigmedeltida ekonomins reciproka karaktär, där monetär ekonomi ersattes av band där tjänster gavs av underordnade riddare till landägande aristokrater i utbyte mot uppehälle eller jämbördiga aristokrater där en gåva krävde en liknande av samma vikt. Det systemet förblev intakt genom etableringen av informella band i samband med att landägande aristokrater övertog offentliga befogenheter från kungamakten. Dessa förhållande kunde etableras mellan kungar och högt uppsatta herremän, mellan aristokratiska landägare av olika slag eller mellan dessa och deras riddare eller icke-aristokrater.¹⁴¹

Den centrala delen i passagen om ödmjukhet är för vårt syfte i samband med att ordet dygd omnämns. Här är den kopplad till dels ödmjukhet, men också de två orden *hughmöda* och *försmäelse*, som har innebörden att upphöja sig själv eller att vara för öm och som båda leder till förakt, antingen för andra eller mot en själv.¹⁴²

Dygdig ödmjukhet framställs därmed först genom en negativ definition: det är varken någon ömhet som skapar olydnad och förakt mot den rådande makten. Inte heller någon överdriven form av självförhärligande, vari en person utan grund håller sig som moraliskt överlägsen och dömer andra från den positionen. Den senare får sedan en utförlig utläggning som redogör vad det exakt innebär. Det dygdiga konstateras här ligga mitt emellan dessa två negativa bilder. Däremot ger den positiva bilden betoning på att endast upphöja sig där det finns grund för det, förstärkt i det följande med en hänvisning till Aristoteles. Dygden såsom den här beskrivs är att om det finns skäl för att agera ödmjukt är det rätt att göra så, men finns det inget skäl är det orätt att agera ödmjukt. Därmed är det också orätt att döma utan skäl och rätt att

---

¹⁴¹ Wim Blockmans, Peter Hobbenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe, 300-1500*, (London, New York: Routledge, 2014), s. 98 – 99 & 138 – 140.

¹⁴² Södervall, "Hughmöda", *Ordbok över svenska medeltidspråket*, 1884 – 1918, s. 515.

döma när skäl finns. Det efterföljande stycket om kungars hämnd framstår då i ett intressant ljus.

Formuleringen kan summeras såsom att om någon har begått något som kräver en vedergällning, så ska den genomföras i proportion med den ursprungliga orsakande gärningen. Det kan helt enkelt röra sig om ett kompletterande till den ovan refererade utläggningen om att inte upphöja sig, men dess plats skulle kunna indikera att författaren ville lägga krut på sitt budskap om att inte förhäva sig mot andra och sedan kom på att det krävdes en liknande utläggning om att agera efter skäl, något som dock saknar ett negativt hypotetiskt scenario. För de som lyssnade eller läste skulle reaktionen då först vara att förstå ödmjukhet såsom att inte överdriva sin egen dygdighet, men om sedan dessa uppfattade författarens beskrivning av vedergällning såsom kopplat och därmed fick med hela den aristoteliska bilden av dygdig ödmjukhet kan vara värt att överväga.¹⁴³ Publiken författaren vände sig till kunde i så fall mycket väl också uppfattat beskrivningarna om ödmjukhet såsom en referens till Havamåls uppmaning om att inte upphöja sin egen dygdiga karaktär eller nedvärdera andras. Här tillkommer dock en ytterligare utveckling i form av tillägget att inte avhålla sig från att döma andra där det finns skäl till det.

Kapitelsammanfattning

I det här kapitlet har förekomsten av dygd i skriften *Konunga Styrlise ok Höfðinga* analyserats. Det har kunnat konstateras att dygd kopplats samman med tanken att kungen såsom besittande det högsta av rikets ämbeten ska vara dygdigare än andra män. En utläggning av hur det här framställs visar på att författaren står närmare en ren aristotelisk position vad gäller dygd än den allmänna kristna hållningen. Återkommande i analysen är också dygd såsom en medelväg mellan två ytterligheter samt huvudfokuset på de kardinala och teologiska dygderna. Det visar sig både genom en generell jämförelse mellan tre olika livsstilar, varav två är överfyllda med last respektive dygd, och en är tredje av en lagom mängd dygd, samt via en mer djupgående diskussion om snålhet och slösaktighet. Vad gäller den generella framstår den tjäna som utgångspunkt för redovisningarna om de sju kristna dygderna. Något som också har framgått i kapitlets undersökning är hur två uppfattningar kopplade till dygd har rötter i den fornnordiska

---

¹⁴³ Konungastyrelsen, Fornsvenska Textbanken.

kulturen varifrån de utvecklats i fråga om betydelse och innebörd. Nog härmed sagt om *Konungastyrelsen*, låt oss nu vända blicken till Eufemiavisorna med samma ingångsvinkel.

Kapitel 5 Dygd i Eufemiavisorna

Innan vi påbörjar denna analys är det av vikt att återknyta till inledningens källbeskrivning i fråga om orsak bakom texten. Eufemiavisorna var diktverk som översattes från norska till svenska på initiativ av den norska drottningen Eufemia. Tidigare forskning har uppehållit sig vid två förklaringar till varför. Den allmänt vedertagna ståndpunkten är att de tillkom som en välvillig gest gentemot den svenske hertigen Erik Magnusson. Anledningen är dels dennes trolovning med den unga norska prinsessan Ingeborg, dels drottning Eufemias relation till hertigen samt de politiska förbindelserna mellan de svenska hertigarna Erik och Valdemar å ena sida och det norska hovet å det andra. En annan förklaring är att det var orsakat som en välvillig gest gentemot Sverige från det Braunschweigiska hovet i samband med förhandlingarna om ett äktenskap mellan Valdemar Birgerssons dotter Rikissa och greve Braunschweig. Mot det här har såsom nämnts tidigare, Henriette Mikkelsen Hoel hävdat att de översattes för prinsessan Ingeborgs skull av hennes mor. Det i linje med en litterär tradition hos aristokratiska kvinnors att främja översättningsarbeten och indirekt deras spridning över Europa.¹⁴⁴ Vad som orsakade översättningen är därmed en fråga med flera svar, vilket gör att författarens intentioner och publikens mottagande av texterna måste anses som mångfacetterade och gör det svårt att definitivt sluta sig till en specifik orsak. I varje fall är det inte intentionen här att avgöra texternas orsak en gång för alla. Här ska i stället ordet dygd undersökas begreppshistoriskt för att spåra uppfattningar, erfarenheter och praktiker samt intention och reaktioner kopplade till dygd som begrepp.

Hertig Fredrik av Normandie

Hertig Fredrik av Normandie följer en riddare, som beger sig ut på ett äventyr för att finna ära och ryktbarhet. Han stöter under sin färd på en dvärgkonung vid namn Malmrit, vars troninnehav hotas av listiga och illvilliga herremän från dennes rike, däribland Malmrits egna släktingar. Efter att ha lyssnat på dvärgakungens berättelse erbjuder Hertig Fredrik sig att hjälpa honom. Hertigen följer kungen till hans hem och de lyckas avvärja hotet mot Malmrit och som tack för hjälpen ger han Fredrik en magisk guldring besatt med fyra ädelstenar. Hertigen beger sig sedan vidare och träffar på en annan riddare, Gaymorin, som är son till kungen över

---

¹⁴⁴ Bo Ralph, ”Medeltida nöjesläsning”, i *Eufemiavisorna I. Flores och Blanzeflor. Hertig Fredrik av Normandie*, utg. Henrik Williams, (Stockholm: Atlantis, 2018), s. 13 – 14; Jansson, 1971, s. 137 – 138; Mikkelsen Hoel, 2016, s. 76 – 85.

Skottland. Denne och hans fru Belaphir har råkat i knipa på grund av en besvärlig jätte, som Fredrik faller med hjälp av sin magiska rings osynlighetsförmåga och slår sedan följe med dessa två. De beger sig till en turnering där de deltar i strider med många olika riddare, däribland herr Gawain. Under den tid som han spenderar med Gaymorin berättar denne för Fredrik att kungen av Irland har spärrat in sin enda dotter, den vackra prinsessan Floria, i ett slott för att undvika att förlora henne. Fredrik bestämmer sig för att ta sig till Irland i syfte att göra henne till sin egen. Efter en del listiga och inte helt ärofulla handlingar lyckas Fredrik med hjälp av Gaymorin, som under tiden blivit kung över Skottland själv, föra bort Floria från Irland över havet till Skottland. Fredrik kommer dock bort från de andra och tvingas tillbaka till Irland, varifrån han dock undkommer med hjälp av sin ring och dess förmågor. I Skottland spenderar han en tid och återförenas med sin älskade och sina vänner.

Berättelsen om hertig Fredrik av Normandie inleds med en passage som dels beskriver att den utspelar sig efter kung Arthurs död och upplösningen av hans riddarsällskap, dels hur tiden nu präglas av riddare som inte längre lever upp till de forna idealen.¹⁴⁵ Däremellan finns ett stycke som introducerar Herr Fredrik såsom förnäm, väl ansedd och unik i sin samtid:

”därtill hade han fromma [fördelen]
att han skulle till dygder komma;
han var tro och tuktelig [hövisk].”¹⁴⁶

Berättaren nämner att han skall komma till dygder, vilket här betyder att han skall bli mäktig, det vill säga i framtiden och följs av bedyrande om att han var både *tro* (trofast) och *tuktelig* (hövisk).¹⁴⁷ Dygd associeras här med andra ord med att den enskilde uppnår makt och kan därmed peka framåt i berättelsen. Eventuellt skulle det också kunna referera till ett bemästrande av dygd antingen i form av det dygdiga liv enligt de dygder som skolastiken hade lagt ut om eller det överkommande av kroppslig passion som var ett vanligt tema i hovmiljön.¹⁴⁸ Uppställningen i passagen riktar därutöver fokus på en relation mellan framtid och dåtid. Det kommande innehavet av dygd föregås med beskrivningen om att Fredrik innan dess innehade karaktärsegenskaperna trofasthet och höviskhet. En person måste i så fall besitta de senare egenskaperna för att kunna uppnå dygd i form av makt. Vidare indikerar det en nutid mitt emellan dessa där ett visst antal hedervärda egenskaper har förvärvats och blicken har fästs på

---

¹⁴⁵ *Eufemiavisorna I*, s. 146, 148.

¹⁴⁶ *Ibid.*, s. 148–149.

¹⁴⁷ *Eufemiavisorna I*, s. 148 – 149.

¹⁴⁸ Jaeger, 1999, s. 138–139.

en framtid präglad av en fulländning av den egna karaktären. Det illustrerar eventuellt en erfarenhet där en uppsättning goda egenskaper är grundläggande för att nå vidare, mot en mer dygdig karaktär. Samtidigt innebär det närvaron av en förväntan om den här ordningsföljden ska fortsätta förekomma och fungera.

Nästa gång dygd nämns i berättelsen är efter striden mellan Malmrit och hans fiender, med den förre som segrare. Han skickar då en tjänare på Fredriks begäran för att förmå de resterande delarna av fiendearmén som ej har tagits tillfånga att stanna kvar. De borde inte fly på grund av rädsla för kungens vrede, varefter följande mening yttras:

”Den hären torde ej rida
sedan [eftersom] dvärgen bad dem bida[stanna kvar];
det var ångest och ej av dygd,
så säger boken utan lygd [lögn].”¹⁴⁹

Betoning i texten ligger på de två orden ångest och dygd vilket indikerar en motsättning mellan något positivt (dygd) och negativt (ångest). Ångest kommer av fornsvenskans *angist* och kan betydda trångmål, vedemöda, nöd, olycka, ångest eller ängslan.¹⁵⁰ Kontexten gör gällande att det finns en risk för fienden att ta till flykten, möjligtvis för att omgruppera sig och återkomma i ett bättre läge. Men följden antyder att hären inte borde rida i väg på grund av att dvärgakungen sagt åt dem att stanna, vilket gör att dygd här innebär att stanna på grund av att kungen begär det samtidigt som ångest är att fly fältet. Alternativt rör sig orden ångest och dygd om en bedömning av kungens och därav Hertig Fredriks anledning till sitt agerande

Med tanke på att efterföljande stycke behandlar tillfångatagandet av Malmrits politiska fångar och bedömningarna av deras skuld samt straff, kan ångest här förstås som att dvärgakungen handlade på med intentionen att på ett så effektivt sätt som möjligt neutralisera oppositionen. Detta grundades antingen på ren politisk nödvändighet (Malmrit var helt enkelt tvungen att göra på så sätt i detta trångmål) eller av personliga känslor (ängslan över att fienden, väl frisläppta skulle fly, omgruppera sig och komma tillbaka än starkare). Dygd såsom välvilja kan i ljuset av detta därmed ses som motsatsen, nämligen att kungen skulle be fiendearmén att stanna så att en förlikning och försoning kan göra slut på konflikten i stället för bestraffning. Det förstärks vidare genom följande passage där dvärgakungen med hjälp av hertig Fredrik

---

¹⁴⁹ *Eufemiavisorna I*, s. 186, 187.

¹⁵⁰ Södervall, 1884 – 1918, s. 38.

rannsakar var och en som deltog i upproret för att kunna bedöma envars skuld och därmed straff. Här straffas alla de ledande upprorsmakarna med döden för att de har agerat orätt mot honom, som var deras rättmätige konung genom arvsrätt. En blir dock frisläppt efter en redogörelse om hur personen i fråga blev tvungen att gå emot sin herre på grund av att han överrumplades av dennes fiender. Den här episoden framstår därför visa upp en känsla över hur en slagen fiende bör behandlas, där det rätta är ett välvilligt frisläppande och försoning medan det sämre är bestraffning.

Efter att hertigen har hjälpt dvärgkonungen ger denne honom en ring av guld vid deras avsked. Ringen sägs enligt dvärgen vara full av dygder: ”nu haven I, herre hulptit mig, det löne er Gud i himmerik. Jag giver eder ett fingergull [ring av guld] som prisat är för dygder full, det är höga skatta värd.”¹⁵¹ Här kan vi läsa att ringen i sig själv är fylld med dygd. Enligt ordförklaringen på nästa sida ska dygder här förstås som krafter, vilka dessutom förstås som mycket värdefulla. Krafterna hos ringen sitter dock i dess ädelstenar, vilket inte framgår förrän ringens krafter beskrivs, något som jag återkommer till nedan. Det är viktigt att notera att ringen introduceras efter frasen om att Gud må belöna hertigen för hans hjälp till Malmrit. Något som innebär att ringen och dess krafter ska förstås utifrån sammanhanget såsom kopplat till det gudomliga. Det rör sig således inte om något djävulskap eller simpel magi. Det stöds dessutom av att dygd kunde definieras som gudomlig kraft enligt medeltidslatinet och specifikt att det kunde stå för Guds verkande vilja i världen såsom diskuterades i kapitel 2. Hade det bara rört sig om kraft från någon mystisk, okänd källa borde rimligtvis ett annat ord brukats, till exempel fornsvenskans *krafter*,¹⁵² men just användningen av ordet dygd signalerar att det rör sig om mer än bara simpel magi.

Samma sak gäller för de två nästkommande fallen där dygd nämns, båda förekommer också i anslutning till beskrivningen av den här guldringen och dess krafter: ”Då hertig Fredrik såg den makt, hvilken dygd och hvilken kraft, han tog där halla gladelig vider [han tog mycket glatt emot (ringen)].”¹⁵³ respektive: ”Om deras dygd då skolen I tigja och ingom manne därav säga [och inte berätta för någon människa]”¹⁵⁴. Här förklaras dygd vara styrka respektive makt, varav det senare ordet förekommer jämsides, men inte jämställt med, ordet dygd i det föregående fallet. Dessa ord finns också som etablerade i fornsvenskan som *makt* och *styrker*.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ *Eufemiavisorna I*, s. 202, 203.

¹⁵² Södervall, 1884 – 1918, s. 691.

¹⁵³ *Eufemiavisorna I*, s. 204, 205.

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 206, 207.

¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 205, 207; Södervall, Bd. 2: M - T, 1891 – 1900, s. 533 – 534, 8 – 10.

Därför måste dygd indikera något annat än en ren synonym för antingen styrka eller makt, såsom kraft användes i inledningen till beskrivningen av guldringen och dess stenar. Inom ramen för dessa omnämmanden av ordet dygd beskrivs de krafter som finns i guldringens olika stenar och inramningen gör att dessa rimligtvis bör kopplas till ordet dygd i den här passagen.

Den första stenen ger dess bärare skydd mot att skadas av svärd, den andra hindrar användaren från att fara illa på grund av vatten, det vill säga skydd mot att drunkna. Den tredje och fjärde stenen möjliggör för bäraren som rör vid dessa, att undvika att ta skada eller rentav dö på grund av eld, samt att undvika bli sedd av andra. Det vill säga förmågan att bli osynlig. Vad innebär det här? Med tanke på den kristna världsbilden som präglade kulturen vid tidpunkten vore det rimligt att spåra upp potentiella rötter till dessa krafter i den religiösa litteraturen. I bibeln förekommer en passage ur boken om profeten Jesaja som kan vara av intresse i sammanhanget. Det är vid ett tillfälle då Gud talar till Israel genom Jesaja och säger: ”När du går genom vatten är jag med dig, vattenmassorna skall inte dränka dig. När du går genom eld skall du inte bli svedd, lågorna skall inte bränna dig.”¹⁵⁶ Just vatten är ett ofta förekommande element psaltarens psalmer, som från och med tidig medeltid lärdes ut i samband träning i latinsk grammatik. Vatten förekommer i bland annat psalm 18 vars innehåll är mer eller mindre identiskt med Andra Samuelsboken kapitel 22 ur Gamla Testamentet. Psalmförfattaren prisar Gud för att han räddar sina trogna undan död och lidande. Vatten förekommer vidare i Psalm 18 vers 5 där det omnämns såsom en destruktiv kraft nära förknippat med död och fara, vilket enligt den åtföljande kommentaren i Bibel 2000 oftast betecknar ’kaosvattnet’, som representerar döden, lidandet och nöden i alla dess skepnader.¹⁵⁷

Psaltarpsalmer ger också på flera ställen illustrationer över situationer där den rätttrogne eller de rättrogna hotas av fienden, de gudlösas svärd och andra vapen som dock i slutändan faller fienden själva. Exempel är psalm 37 vers 14–15: ”De gudlösa drar sina svärd och spänner sina bågar för att fälla den fattige och förtryckte, för att slakta den som handlar rätt. Men svärdet tränger in i deras eget hjärta, och deras bågar bryts sönder.”¹⁵⁸

Ringens dygd kan också vara en metafor för lag och rätt. I det vikingatida Skandinavien förekom beskrivningar av ting och platser som hade formen av en ring. Tingsplatsen under den här perioden skulle vara av en rund form, likt en ring och på exempelvis Färöarna skulle i samband med sammankomsten på tinget pålar med ihåliga band användas. Båda dessa saker

---

¹⁵⁶ Jes 43:2, Bibel 2000.

¹⁵⁷ Ps. 18, Bibel 2000.

¹⁵⁸ Ps. 37:14–15, Bibel 2000.

förekom i sagan om Egil Skallagrimsson, där pålar med ihåliga band användes och tingets domare satt inuti en ring. Ett annat exempel är Forsa kyrka i Hälsingland. Där finns en järnring daterad till 800-talet som anses beskriva regler för upprätthållande av en kult och dess mötesplats. Det anses vara den äldsta lagtexten i Skandinavien, som en relik av en vikingatida lagorienterad kultur.¹⁵⁹ I den fornnordiska berättelsen *Skírnismál* förekommer också en ring som en del av den kungliga symboliska utrustningen. Här är den associerad med kunglig makt och härlighet, och är på det sättet kopplat till den kontinentala kungaideologin med rötter i antiken.¹⁶⁰

Efter att hjälpt dvärgkonungen dröjer det ett tag innan dygd nämns igen. Det dröjer ända tills slutet på hans vistelse i Skottland, där hans vän Gaymorin ny är kung. Hertigen ber nu om tillåtelse från sin vän att bege sig hemåt till Normandie. Vid avskedet formulerar sig hertig Fredrik sig såsom följande:

”Då sade hertig Frederik: ”Jag tackar eder, herre, nådelig för all den dygd och ära I haven bevist mig häre: nu vill jag hem till landa [mitt hemland] fara, må det med edert minne [tillstånd] vara, hem till mitt rike som jag å [har]; det skall till [på] eder nåd stå [bero].”¹⁶¹

Här tackar hertigen kungen för den dygd och ära denne har visat honom, men för vad exakt? En enkel förklaring är att antingen intygar kungens dygd eller sågs som ett uttryck för vördnad och respekt att tala på så sätt. Dessa två förklaringar framstår dock som otillfredsställande. Det kan ses som att hertigen avser sin värds goda beteende under den tid Fredrik har vistats där och att de är utgångspunkten för hertigens hemfärd. Det är viktigt för det här syftet att dygd översätts som godhet. Hertig Fredrik åkallar genom tackandet sin värd om hans dygdiga karaktär och kopplar samman det med nåden som visas genom att få tillstånd att bege sig därifrån hemåt. Det framgår således ett samband mellan tidigare dygdigt agerande och framtida dygdigt handlande. Hertigen förväntar sig att hans begäran skall accepteras utifrån hans värds dygdiga karaktär och tidigare handlande.

Alternativt skulle det kunna vara en referens till att Gaymorin (kungen) tidigare hjälpt Fredrik med hans förehavanden i Irland, som en form av gentjänst för den gång hertig Fredrik hjälpte Gaymorin ur en knipa med en jätte då de först träffades. Det skulle också kunna vara båda alternativ samtidigt. Hur det än är så visar båda en relation där dygd förknippas med en

---

¹⁵⁹ Stefan Brink, ”Chapter 2: Law and society”, i *The Viking World*, Stefan Brink & Neil Price (red.), (London & New York: Routledge, 2012), s. 26, 28 – 29.

¹⁶⁰ Gro Steinsland, ”Chapter 16 (3): The mythology of pagan Norse rulership”, i *ibid.*, s. 228.

¹⁶¹ *Eufemiavisorna I*, s. 318, 319.

serie av tjänster och gentjänster, något som skulle kunna anknytas till samtidens sociala praktik av reciproka beroenderelationer, som förtydligades i det föregående kapitlet. På den här punkten kan vi återknyta till Koselleck. Relationen visar ett temporalt samband mellan erfarenhet och förväntan. Erfarenheterna från en social miljö där reciproka relationer på olika nivåer har skapat en förväntan om att en tjänst av något slag förtjänar en gentjänst av likartad karaktär. Detta har sedan kopplats till dygd och därigenom fått en ny betydelsedimension från båda hållen samtidigt: reciprokt utbyte är dygdigt och dygd är (åtminstone i det här sammanhanget) lika med reciprokt utbyte. Som ytterligare stöd för det kan ses utifrån det faktum att en av definitionerna av ordet dygd i Södervalls ordbok är ”hjälp”.¹⁶²

Dubbeluttrycket dygd och ära återkommer sedan i nästa passage, där Fredrik efter hemkomsten träffar dvärgkonungen Malmrit igen och ber honom att komma på hans bröllop. Konungen accepterar men vill att hertigen utlovar honom trygghet inför sitt besök, och att han tänker komma med sådan prakt och rikedom att alla de andra furstarna bleknar i jämförelse. På det här lovar hertigen att: ”ingen man skall göra dig utan [annat än] dygd och ära som skyldigt är att vara. I mitt land är så god frid och haver där varit långan tid att ingen törs androm [någon annan] taga från det en penning gälda [betala] må”¹⁶³ Det här antyder två saker. Dels att dygd och ära är kopplat till en förväntan att någon som har en specifik social och ekonomisk status är förtjänt av en nivå av respekt och lovprisning värdig den samhällspositionen, dels att dygd och ära innebär att bli visad ett uppförande där den egna personen inte lider skada eller skam. Att uttrycket dygd och ära föregås av ’utan’ pekar på att dessa saker inte ska förnekas Malmrit. Varken heder från andra eller trygghet. Det kan vidare kopplas till erfarenhet där dessa saker inte uppfylls och därmed begås en illgärning som måste åtgärdas med en förväntan om bättre uppföranden i framtiden, eller att en erfarenhet av ett uppförande gentemot en person som står överens med dennes status har gett grund åt en förväntan på att det ska fortsätta förhålla sig på så sätt.

Ivan Lejonriddaren

I Ivan Lejonriddaren skildras hur riddaren Ivan, efter att ha hört om en annan av Arthurs riddares förödmjukelse, beger sig för att hämnas sin vän. Detta leder honom till blodig strid med den röde riddaren Vadein, där Ivan står som segrare och den andre flyr dödligt sårad. Ivan jagar efter honom och anländer till sin fallne fiendes borg och hamnar i knipa. Han får hjälp av en

---

¹⁶² Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275; Södervall, 1884 – 1918, s. 208.

¹⁶³ *Eufemiavisorna I*, s. 334, 335, 336.

jungfru som senare hjälper honom att komma i kontakt med Vadeins änka, som Ivan förälskat sig i. De gifter sig och lyckas avvärja ett anfallshot från Kung Arthur. Ivan beger sig senare iväg för att uppsöka äventyr men lovar att återkomma inom ett år, något han inte lyckas hålla och vars insikt driver honom till vansinne. Efter att ha återhämtat sig färdas han runt och utför många hjältedåd tillsammans med ett lejon han räddat från en drake. Bland annat kämpar Ivan mot en jätte, två demoniska riddersmän samt Gawain, där den sistnämnda kampen slutar oavgjort. I slutändan återförenas han med sin före detta fru och blir förlåten sina misstag. Första gången dygd förekommer i berättelsen är i inledningen. Här beskrivs de två kungarna Arthur och Karl den Store i hyllande ordalag:

”[...] till dygd och ära voro de fus [ivriga].

Artus var konung av England.

Han vann Rom med svärd och brand

och var kejsare där med mycken ära.

Han frälste England av hårda kära [svåra plågor]

och skatt som romare förra gjorde,

så att ingen han sedan kräva torde.

Annar [den andre] var Karlmagnus av Frans.

Det vill jag eder säga till sanns [i sanning],

mot hedna män for kristna att strida

var ingen främre i deras tida [livstid].”¹⁶⁴

Dygd och ära kan här sägas vara ömsesidigt utbytbara. Dygd kopplas här samman med bragder utförda i krig, vilket framgår av deras gestaltande såsom vilja söka ryktbarhet som sedan följs av skildringen om hur Artur vann Rom med vapenmakt och Karl den Stores missionskrig mot icke kristna folk. Artur får dock en utvidgad hyllning inom vilken han äras för att ha befriat Englands folk från *hårde kära* och från romarnas skatt. Det vill säga svåra plågor och den tribut folket gav till romarna. Ordvalet i samband med det här antyder att dessa saker var av ett dåligt, orättfärdigt slag, något som innebär att befrielsen från dessa och deras bannlysning från den kungliga maktutövningen ses som rättvisa. Dygd är här därmed också associerat till den kardinala dygden rättvisa.

---

¹⁶⁴ *Eufemiavisorna II*, 2018, s. 2, 3.

Det är även återigen formuleringen dygd och ära som dyker upp här. Även här förefaller det svårt att helt enkelt avfärda det såsom enbart ett dubbeluttryck. Ära innebär enligt definitionen i de flesta fall såsom ett en konsekvens av ett tidigare dygdigt agerande och kräver en motpart som erkänner den status som agerandet medfört. Kung Arthur och Karl Magnus utförde stordåd (dygd), som av andra förlänat dem heder och ståtlighet (ära). Men det kan också som diskuterats ovan att den här kopplingen kunde byta plats och i stället blir ära det som någon gör och andra betraktar det som dygd.

Under en fest vid kung Arthurs hov berättar en riddare vid namn Karlgrevars om ett äventyr han nyligen var med om. Även om hans berättelse främst handlar om hur han förnedrades i strid av en aggressiv och främmande riddare är det två ställen som står ut under berättelsens gång. Tidigt redogör riddaren för hur han anländer till ett slott och får ett gott mottagande av värdfolket. Det är då han träffar på en jungfru som bjuder honom på sin dygd och som han sedan inte kan sluta tänka på. De spenderar en stund tillsammans på ett ställe avskilt från resten av borgen och han får uppleva hennes höviska beteende:

”Då mötte mig den stolta jungfruga som aldrig gånger av min huga och aldrig av mitt hjärta går e hvar [varhelst] jag i världen är. Hon bød [erbjöd] mig av hennes dygd hjärteliga av världens fröjd. Då gjorde hon så dygdelig att hon själv avväpnade mig. Sedan lät hon mig kläder skära [sy upp], dem en riddare måtte med ärom bära, av brunt skarlakan och hvitskinn; en rik bråsa av guldet fin, satt med dyra stenar gav mig den jungfru rena. Hon ledde mig till lönnlig stad [ett avsides ställe]; med ros och lilja var han sådd [det besätt] och örter både gul och grön; jag tog det för all världens lön; i den lukt lyste mig att vara; tukt jag där såg av min hjärtelig kära.”¹⁶⁵

Vi har här återigen att göra med den höviska kärleken där ett platonskt kärleksförhållande ämnar till att upphöja bägge deltagande parter. Därutöver har en annan aspekt här dykt upp. Det är nämligen avståndet mellan de älskande som förekommer här, en sida av den förädlade kärleken inom vilken en passionerad sinnesstämning kunde infinna sig och sedan inte brytas trots att båda parter skilts från varandra. Avståndet i kärlek kunde enligt vissa berättelser uppkomma enbart genom att exempelvis en trubadur hörde talas om en ryktbar adelskvinnas dygd och skönhet, och bli så pass förälskad att avsaknaden av den älskade ledde till döden.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ *Eufemiavisorna II*, s. 14, 15.

¹⁶⁶ Jaeger, 1999, s. 122 – 124 (Jaeger berättar här framför allt om trubaduren Jaufré Rudels romantiska legend skriven av en anonym författare).

Något som också dyker upp är att en av de saker jungfrun utför åt riddaren är att sy nya kläder till honom värdiga en riddare av ära. Kan det röra sig om en aktivitet som ingick i det höviska kärlekspelet, att en hövisk adelskvinna skulle se till att nyanlända riddare fick nya kläder som en del av välkomstceremonin? Rör det sig kanske snarare om något annat, möjligtvis en övertäckt redogörelse för den dygdiga kärlekens process, här dold för att undvika skamfulla antydningar? På grund av att förädlad av den adlige mannens dygd genom adelskvinnan kan föreställas såsom ett byte av kläder. Från ett klädesplagg vars kvalité ej var värd en ärofull riddare till en som var det, går då också personen som bär kläderna igenom en liknande förändring. Ordet dygd dyker senare upp när samma riddare skall lämna slottet och han berättar att: ”Jag tackade dem för deras dygd, och red jag dädan med glädje och fröjd.”¹⁶⁷ Kontexten kan hittas i det föregående avsnittets beskrivning av hur värdfolket tog emot och behandlade Karlgrevas under hans vistelse. Det är här fråga om husbondens hjärtliga välkomnande i egen hög person. Omhändertagandet av hans häst och den enligt berättaren utmärkta kosten som de fick till livs, vilket inkluderar kött från både boskap och vilt samt vin och druvsaft. Vidare är det troligtvis husbondens välvilliga intresse i Karlgrevas ärende som refereras till. Dessutom är riddarens möte med den tidigare omnämnda jungfrun inkluderad häri. Förekomsten av dygd utifrån den bakgrunden kan då förstås såsom att mottagandet av gäster är en aspekt av ett dygdigt ideal och livsföring. Det kan dock inte helt och hållet passas in i det schema av skolastisk dygdeetik med dess betoning på de kardinala och teologiska dygden. Möjligtvis utgör det en del av den teologiska dygden kärlek, som för medeltida dygdeetik utgjorde grundfundamentet, även vid den här tiden såsom framgick i kapitel 2, i enlighet med Augustinus kristianisering av nyplatonismens och stoicismens utläggningar om dygd.

Andra ursprung till den här aspekten av dygd skulle kunna vara att den ingår i den höviska kulturens regler eller att den är rotad i fornnordisk tanketradition. Vi kan återigen vända vår blick till Havamál, vars tredje och fjärde strofer behandlar hur en gäst bör tas emot. Dessa anger att gäster skall bemötas med hedersamma ord och uppmärksamhet, samt ges värme, mat och nya kläder.¹⁶⁸ Många överensstämmelser kan synas här, såsom husbondens bemötande och bespisning av gäster och intresse för deras färdmål. Därutöver kan också kravet för nya kläder åt gäster tillämpas på jungfruns behandling av riddaren vid hans ankomst. Samma sak

---

¹⁶⁷ Williams (red.), 2018, s. 18, 19.

¹⁶⁸ Collinder, 1993, s. 52:3: “Eld tarvar den som in har kommit och är kall om knäna; mat och kläder görs den mannen tarv som har farit över fjäll.” 4: Vatten tarvar vägfarande gäst, handduk och hederlig välkomst, godlynta ord önskar han sig och tystnad medan han talar.”.

förekommer senare vid två olika tillfällen, fast vid den senare det är inte lika tydligt vad det rör sig om.

Den första är kung Arturs ankomst till Languedoc, som Ivan erövrat, där han tas emot med pompa och ståt. Mycket ljus, musik och kungens väg täckt av rika kläder och tyger beskrivs, allt enligt slottsfruns befallning. Hon välkomnar, sedan kungen anlant, honom personligen och underkastar sig hans styre tillsammans med sin make. Kung Arthur svarar genom att prisa hennes dygd: ”Gud tacke eder för edra dygd!” Den herre [kung Arthur] var både vis och klok, den frua så minneliga till sig tog, han minte [kysste] hennes mun så röd och gjorde allt det den fru böd.”¹⁶⁹ Dygd är kopplat till det välkomnande frun har givit till kungen, både personligen och via befallningar till sina undersåtar. Associationen till den höviska kärleken syns också här genom de tätt följande beskrivningarna av kungens agerande mot slottsfrun, från akten att kyssa henne på munnen till att lyda alla hennes krav.

Det senare tillfället är när Ivan besöker en borg vars befolkning plågas av två bröder, som beskrivs som demoner och kräver att gäster antingen slåss mot dem båda eller underkastar sig deras fångenskap. Ivan bestämmer sig, trots varningar, att stanna över natten och tas emot av en riddare, en jungfru och hennes mor. De tar emot Ivan väl, även om texten uttrycker en osäkerhet huruvida den här akten av välkomnande var genuint välvilligt eller endast utfördes för att håna gästen. Hur det än förhåller sig med det så får Ivan ett gott välkomnande- Författaren nämner att Ivan fick sitt huvud tvättat och tog emot nya rika kläder som jungfrun sydde varpå följande passage formuleras: ”Den jungfru både hövisk och bård, hennes dygd så margenfald, att tyckte henne oflitet vara det hon måtte honom göra till ära.”¹⁷⁰ Några anmärkningar: bård ska här förstås som förträfflig, margenfald står återigen för mångfaldig, oflitet översätts såsom alltför litet och slutligen står dygd för godhet.¹⁷¹ Dygd är huvudordet som bestämmer meningen här på grund av att egenskapen hos jungfrun specificeras såsom mångfaldig och bestämmer följande konsekutiva bisats som börjar med ’att’. Uppställningen visar på att jungfruns dygd bestod av att hon ville göra mer än hon var kapabel att göra under de rådande omständigheterna för att välkomna herr Ivan. Vidare är orden hövisk och bård framför allt deskriptiva och kopplade till jungfrun, men de kan också förstås som en del av en kausal bisats med ett undangömt ’därför var’ före jungfrun. Omformulerat skulle då meningen läsas såsom följande: ’Hennes dygd var så mångfaldig, att hon tyckte det hon må göra var alltför litet, därför var

---

¹⁶⁹ *Eufemiavisorna II*, s. 122, 123.

¹⁷⁰ *Eufemiavisorna II*, s. 306.

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 307.

jungfrun hövisk och förträfflig.’. Alternativt är det så att dygd ingår i den kausal bisatsen och därmed endast styr sin egen och följande bisats, och i stället är hövisk och bård det som bestämmer dygd och de tre orden bestämmer i nedstigande led varandra: ’Den jungfrun var hövisk och förträfflig, därför var hennes dygd så mångfaldig, att hon tyckte det hon må göra var alltför litet.’ Dygd befinner sig då definitionsmässigt i korsningen mellan hennes ambitiösa vilja, höviskhet och förträffliga karaktär i stället för enbart det förra.

Karlgrevans fortsätter sin berättelse, vilken slutar med att han besegras av riddaren Vadein efter att ha besökt en magisk källa. Riddaren Ivan blir så berörd att han beslutar sig för att hämnas dennes förnedring. Han tar sig själv till källan och möter samma riddare, men övermannar denne, som flyr och dör av sina sår i sitt slott, tätt följd av Ivan. Här hamnar han i knipa när Vadeins män söker hämnas sin herre. Ivan får då hjälp av jungfrun Luneta, som en gentjänst för att Ivan hjälpte henne tidigare och för det syftet ger Luneta Ivan en ring av guld:

”Den jungfru var med dygdom full,
hon gav honom ett fingergull
och satte det på herr Ivans hand.
Den sten var kommen av India land.
”Han haver så myckla dygd och ära,
hvilken man han på sig vill bära
i lyckt hand, det vill jag eder te,
att intet öga må han se.”¹⁷²

Det är andra gången som en ring ges och som kopplas samman med dygd. Till att börja med är det av vikt att notera redaktörens översättning av den femte raden i det ovan citerade stycket: ”Den har så stor kraft och förträfflighet”¹⁷³ Kraften här är osynlighet, men på grund av att ordet dygd här används är det möjligt att det kan återknyta till samma referenser såsom de som tydliggjordes vid undersökningen av Malmrits guldring ovan. Det framstår dock finnas rum för ytterligare anmärkningar. Ringen är beskriven som havandes mycket dygd, men var har dygden sitt ursprung? Det framstår som rimligt att dygden kommer av Luneta då hon beskrivs som full av dygd. En formulering där ordet dygdom är i en underordnad position i förhållande till satsens subjekt, det vill säga jungfrun. Dygden i ringen är därmed beroende av jungfruns moraliska

---

¹⁷² *Eufemiavisorna II*, s. 54, 56.

¹⁷³ *Ibid.*, s. 57.

karaktär, även om det är svårt att utröna i vilken utsträckning det rör sig om. I så fall skulle det kunna utgöra ytterligare en referens till kvinnans roll inom den höviska kulturen såsom dygdens bäst presterande elev och dess mästarinna.

Den form av hänvisningar till dygd som förekommer här är över lag de vanligaste av de olika kategorierna. Första gången efter beskrivningen av ringen sker det när slottsfrun träffar Ivan och hon berättar att hon har hört om hans dygd många gånger. Det är här viktigt att återkoppla till beskrivningen av Ivan från jungfrun Lunetta såsom förmögen att vakta både dygd och ära på höviskt och lämpligt sätt. Passagen måste också dels förstås utifrån Ivans tidigare berättelse om att hans värdighet, som man tvingade honom att försvara sig med kraft mot hennes förre denna herre. Samt Ivans hjälp till slottsfruns jungfru när den senare var vid Arthurs hov, dels hennes anmärkning om att Ivan utfört många manliga bragder när hennes jungfru avslöjar hans namn. Därutöver är det viktigt att ta med att diskussionen om Ivan som en potentiell värdig ersättare för hennes make berör hotet från kung Arturs förestående ankomst. Ivan berättar det här för Lunetta då kungen efter att ha hört om en av hans riddares förnedring vid Vadeins hand ämnar resa till landet och hämnas. Ivan anses därmed som en värdig att leda slottsfruns försvar av hennes eget land.¹⁷⁴ Dessa är de dygder som slottsfrun refererar till, vilket härmed anknyter dygd till både bragder utförda i det förflutna (Ivans onämnda dåd, hjälp till jungfrun och striden mot Vadein) och till framtida handlingar (försvar mot kung Arthurs planerade anfall) i nutid. En temporal relation mellan dåtid, nutid och framtid kan skönjas här på grund av att dygd i form av tidigare välvilliga och manliga handlingar i det förflutna ligger till grund för en persons anseende i nutiden. Detta förutspår en uppsättning av framtida agerande som är lika dygdigt som de förflutet utförda bragderna. Märkbart är att den uppvisar en cirkulär temporal relation och inte en linjär, något som överensstämmer med Kosellecks observationer om tidsuppfattning innan modern tid.¹⁷⁵

Nästa tillfälle som dygd länkas till ett objekt eller person utan direkta hänvisningar till höviskhet eller med hjälp av kompositionen dygd och ära, sker när Ivan ska bege sig ut på ett nytt äventyr. Efter att ha lovat att återvända till sin nya fru efter ett år ger hon honom en ring. Den här ringen beskrivs såsom full av dygd och har samma krafter som dvärgkonungen Malmrits ring. Bäraren ges skydd mot svärdshugg, drunkning, eldsvåda och möjliggör denne att bli osynlig. Det visar att de olika uppfattningar som ligger bakom ordet dygd i beskrivningen

---

¹⁷⁴ *Eufemiavisorna II*, s. 54, 76, 82, 86, 96, 98.

¹⁷⁵ Koselleck, 2004, s. 9 – 21 & Jordheim, 2003, s. 273 – 275.

av den här ringen och tidigare jungfruns ring, såväl som Malmrits ring inte var ett enstaka slumpmässigt fenomen utan var något etablerat i samtiden.

Senare i berättelsen räddar herr Ivan ett lejon från att dödas av en drake. En orm som kunde både kasta gift och spruta eld. Ormen besegras och Ivan friar lejonet från de plågor ormen orsakade, vilket enligt texten hade lett till lejonets död även efter att ormen hade besegrats. Texten är aningen otydlig med vad som menas här, troligtvis någon form av gift. Den viktiga biten är dock det följande: ”Det lejonet var av dygd så god; då herr Ivan det förstod att hon ville honom tjäna för den hjälp han gjorde vid henne, då tyckte honom det vara väl att han slog den ormen ihjäl.”¹⁷⁶ Det är viktigt att notera att författaren innan dess beskriver lejonets agerande såsom att det underkastar sig Ivan, och erbjuder sin tjänst för hans hjälp samt att texten använder en bestämd artikel vid hänvisning till lejonet. Dygden hos lejonet verkar vara specifikt och kan kopplas till dess agerande att erbjuda sin tjänst till Ivan. Det skulle också kunna röra sig om en försiktig skrivning från författarens sida. För den kristna publiken verket vände sig till hade lejon både positiva och negativa kopplingar. Flera äldre berättelser i Bibeln sammankopplar djuret med fara, och inom kristen trostradition kom den att förknippas med både Jesus, djävulen, evangelisten Markus, helgon, samt asketer boendes i öknen. Inom medeltida heraldik var lejonet synonymt med flera ädla egenskaper såsom mod och styrka. Dess förekomst i antika sammanhang såsom förknippat med kunglig status, och lejonet som djurens konung från beskrivningar och berättelser ur medeltida bestiarierna, är också värda att nämna i sammanhanget.¹⁷⁷ Därmed skulle en del av publiken se dygd såsom kopplat till lejonet, vilket då framhäver kunglighet, mod, styrka och helighet. Samtidigt som andra skulle uppfatta dygden såsom en beskrivning av lejonet själv, och därmed göra denna unik bland sitt slag för publiken. I enlighet med vad som är känt om författaren är det troligt att det förra perspektivet är i linje med författarens intentioner.

Dygd kopplat till personer och objekt kopplas också till godhet i samband med att en adelskvinnas jungfru söker efter Ivan. Hon anländer till en borg vars herre nyligen blivit undsatt av herr Ivan från elände. När riddarens namn nämns förklarar husbonden att Lejons riddare, som Ivan heter, nyligen var här och besegrade en hemsk jätte. Jungfrun ber sedan borgherren att berätta vart han tog vägen och refererar hans dygd i samband med det. Ordet förklaras här stå för godhet och kopplas ihop med två ting: husbondens hjälpsamhet och en förväntan om

---

¹⁷⁶ *Eufemiavisorna II*, s. 174, 176.

¹⁷⁷ ”Lejon”, *Nationalencyklopedin*, <http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/lejon> [hämtat 18/5–2021].

fortsatt hjälp. Jungfrun togs emot natten innan och fick säkert logi för natten och hans dygd ligger däri, vilket tangerar den höviska aspekten men det rör sig om något mer. Det står direkt före en uppmaning, en begäran att göra hennes vilja, det vill säga att berätta var Ivan befinner sig nu. Därav går det att utläsa en föreställning här att dygdigt beteende i ett tidigare skede skapar en förväntan om att fortsatt leva upp till den här förväntningen; återigen ett upprepande tidsflöde, en cirkulär temporal uppfattning.¹⁷⁸ Att godhet är knutet till dygd återkommer precis innan både herr Ivan och herr Gaiwan ska slåss för att bestämma en arvsvist mellan två systrar. Den yngre system, som hotas att förlora allt hon äger till sin äldre syster försöker in i det längsta lösa det utan våldsamhet, vilket envist förnekas av den äldre. Den yngre system försöker vädja till sin systems dygd och kung Arthurs beslut. Det här trots den äldre systems listiga manövrar som försatt den yngre i stor svårighet. Vad innebär det här? Det kan röra sig om två ting, vilka inte nödvändigtvis exkluderar varandra: ett av dem är att det handlar om en referens till en av den kristna trons läror, specifikt den som formuleras i Matteusevangeliet 18:21-22:

”Då kom Petrus fram till honom och sade: ”Herre, hur många gånger skall min broder kunna göra orätt mot mig? Så mycket som sju gånger?” Jesus svarade: ”Jag säger dig: inte sju gånger utan sjuttiosju gånger.”¹⁷⁹

Det kan här därför innebära två saker nära sammankopplade företeelser: det ena är att den yngre system är villig att förlåta den äldre system, trots dennes felaktiga agerande, genom att erkänna att hon fortfarande besitter dygd. I sin tur signalerar det här ett andra fenomen: nämligen en uppfattning om att en enskild persons dygd, här godhet, är kvar i grunden hur illa någon än betar sig, vilket kan knytas till antika filosofers syn på dygd såsom naturgivet hos människan. Det kan också förstås som en del av den kristna mentaliteten, där skapelseberättelsens redogörelse om att människan är skapad i Guds avbild utgör en viktig grund.

Efter att ha stridit mot varandra hela dagen utan att någon av dem lyckats övermanna varandra, får herr Ivan veta att hans motståndare är hans vän Gaiwan. När Ivan inser det utropar han att:

”[...] jag ann [älskar] dig väl före alla män
de jag vet i världen än;
du haver mig vist e [alltid visat] dygd till hova,

---

¹⁷⁸ *Eufemiavisorna II*, s. 270–271.

¹⁷⁹ Matt 18:21-22, Bibel 2000, (textkommentaren förtydligar att siffran 77 innebär oändlighet, vilket här tillämpas på förlåtelse).

jag är dig skyldig att ära och lova;
i allan stad [allestädes] haven I ärat mig
yttermer [långt mer] än självan dig,¹⁸⁰

Dygd är här synonymt med välvillighet och framstår vara kopplat till ett gemytligt kontraktuellt förhållande grundat i en broderlig kärlek. Eftersom Gaiwan tidigare alltid lovordat och gett hederbetygelser åt herr Ivan var han än gått är Ivan nu tvungen att göra detsamma och visa välvilja tillbaka. En form av reciprokt agerande länkat till dygd återkommer också kort därefter, då Kung Arthur närmar sig med allt sitt folk och frågar vilka dessa riddare är. De har nämligen fram till nu hållit undan sina riktiga identiteter, men avslöjar det nu. Var och en av dem anser att den andre är av en mycket bättre karaktär än dem själva och vill ge varandra segern i kampen. När det här sker avslutar kungen deras tvist och förlikar dem, vari följande passage dyker upp: ”Då konung Arthur hörde deras dygd, hans hjärta fick av glädje en fröjd.”¹⁸¹ Vad som här framgår är att dygd refererar till de båda riddarnas godhet mot varandra. Godheten hos de bägge riddarna är inte enbart att de har lagt undan vapnen efter att efter att ha insett den andres identitet, utan att de båda upphöjer varandra såsom bättre och vill ge segern och äran till varandra och inget mindre.

Kapitelsammanfattning

I det här kapitlet har dygd såsom det förekommer i de två riddarromanerna *Hertig Fredrik av Normandie* och *Ivan Lejonriddaren* undersökts. Analysen har visat att dygd vid flera tillfällen är kopplat till en temporal uppfattning med ett tydligt erfarenhetsrum och förväntningshorisont. Det är en uppfattning där förekomsten av ärevördigt beteende inom ett socialt eller politiskt område har uppfattats som bra och nödvändigt för samhället. Detta har skapat en förväntan om att sådant beteende bör fortsätta varefter erfarenheten och förväntan har tågat in i språkanvändningen via ordet dygd. Fredriks bedyrande om sin väns dygd och begäran att få tillstånd att färdas därifrån, samt relationen mellan Herr Ivans tidigare dygder såsom bestämmande för hans framtida dygdighet är här belysande exempel. Kraften hos magiska ringar såsom dygd är också ett återkommande tema och är vidare något som kan kopplas till flera olika referensramar, såväl kristna så ock som fornnordiska. Den höviska kulturens närvaro

---

¹⁸⁰ *Eufemiavisorna II*, s. 364 – 365.

¹⁸¹ *Eufemiavisorna II*, 2018, s. 370.

genom ordet dygd har återigen kommit i fokus på grund av att det kommit att sammankopplats med många av den höviska kulturens sociala praktiker. Exempelvis gästernas ärevördiga välkomnande av värdfolket, eller den höviska kärleken med syftet att upphöja alla deltagarnas dygd.

Kapitel 6 Avslutande sammanfattning och slutsatser

Syftet med den här undersökningen har varit att utifrån ett begreppshistoriskt perspektiv kartlägga användningar och uppfattningar om dygd och associerade praktiker inom den sociala och politiska arenan under svenskt 1300-tal. Detta genom analys av *Erikskrönikan*, *Konungastyrelsen*, *Hertig Fredrik av Normandie* och *Ivan Lejonriddaren*. Det är ett ämne som tidigare forskning inte har sökt besvara, antingen så har dygd bara undersökts från en specifik infallsvinkel, exempelvis kardinaldygder eller som en komponent i ett större fenomen, exempelvis den höviska kärleken. Forskning som tidigare gjorts angående det använda källmaterialet har inte berört dygd alls. I kontrast till detta tidigare forskningsläge har de ovan nämnda texterna undersökt dygd utifrån ett begreppshistoriskt och talhandlingsteoretiskt perspektiv. Den övergripande frågan som ställdes syftade till att besvara vad bruket och förståelserna av ordet dygd som begrepp kan berätta om erfarenheter och förväntningar inom sociala och politiska praktiker under svenskt 1300-tal. Detta med hjälp av frågor om hur det användes och uppfattades, hur förståelserna härav fördjupas genom analys av orsaker, intentioner och reaktioner bakom dessa uppfattningar och vilka sociopolitiska erfarenheter och förväntningar de var kopplade till.

I kapitel 2: *Dygd: en begreppshistorisk översikt* framkom det att dygd var ett begrepp med en bredd av betydelse. Det inkluderade fromhet, välvilja, kraft och hjälp samt de sju kristna dygderna, men var också kopplat till dygdeetikens utveckling från antiken till medeltiden. I de påföljande kapitlen visade undersökningen att dygd innehöll dessa betydelser, men också hade en fördjupad betydelse som gick utöver dessa betydelser.

I kapitel 3: *Dygd i Erikskrönikan* uppvisades hur dygd kunde förstås såsom de kraftiga gärningarna som utövades av helgon postumt, inom ramen för helgonvördnaden. En koppling finns också till förändringarna i den medeltida dygdeetiken. Vad som också framträder är att dygd innebar att följa den korrekta politiska processen, hänvisningar till den förädlade kärlekens praktik och den litterära verksamheten bland aristokratiska kvinnor. Dygd betyder här också framgång i politiska konflikter, utmanare av världens frestelser, förmåga att ge dygd åt sina egna trupper och slutligen förmåga att urskilja och belöna förtjänstfulla tjänare.

Kapitel 4: *Konungastyrelsen: en dygdig översikt* visade att den svenska konungaspegeln sammankopplar dygd med idén om att kungen ska överträffa alla andra inom riket i fråga om dygd och att det är grundläggande att kungen innehar det. Texten ger återkommande exempel på ett dygdtänkande som kombinerar olika traditioner. De sju kristna dygderna redovisas ingående och Aristoteles tanke om den gyllene medelvägen framträder tydligt, bland annat i utläggningen om slösaktighet kontra snålhet. Dessutom såg vi hur arvet från fornnordisk tanketradition återfinns i en skepnad som indikerar ett skifte i mentalitet.

I kapitel 5: *Dygd i Eufemiavisorna* har vi kunnat se hur dygd i de två riddarromanerna *Hertig Fredrik av Normandie* och *Ivan Lejonriddaren* ger uttryck för en temporal uppfattning nära relaterad till ordet dygd. Det var kopplat till en positiv erfarenhet av tidigare ärevärdigt sociopolitiskt beteende, vilket skapade en förväntan om att ett sådant beteende skulle återupprepas i framtida sammanhang. Den har sedermera trängt in i språket via ordet dygd. Undersökningen om dygd i det här kapitlet har vidare förstärkt ordet dygds anknytning till den förädlade kärlekens praxis samtidigt som det fått en utökad betydelse genom sammankopplingen med den höviska kulturens välkomstritualer för gäster. Välkommandet visade sig också ha rötter till den fornnordiska kulturen. Det återkommande fenomenet med magiska ringar i de två berättelserna visar också på en koppling tillbaka till det fornnordiska, fastän uppblandat med betydelser och referenser hämtade från den kristna världsbilden.

Alla dessa resultat visar på hur dygd förekom och uppfattades, samt redogör för till vilken grad som dessa uppfattningar var relaterade till sociopolitiska praktiker. Närvaron av publikens reaktioner och författarens intentioner bidrar till en förståelse av att samtliga av dessa olika betydelser av dygd i de analyserade avsnitten kan existera parallellt. När således *Erikskrönikans* författare refererar till dygd kan etiskt handlande enligt de sju kristna dygderna avses, men hos publiken kan tankarna fara till den höviska kärlekens spel.

För att återvända till Koselleck så talade jag i inledningen om hans hypotes kring ett skifte från ett cirkulärt, statiskt tänkande kring tid övergick till ett linjärt, förändringsmöjligt perspektiv. De två olika typer av temporala uppfattningar kan här återknytas till. Detta på grund av att den helhetsbild som framträder när alla dessa fynd läggs samman pekar på närvaron av båda i det undersökta materialet. För det första framträdde dygd flera definitioner och associerade praktiker som visar på att det rör sig om ett mångbottnat begrepp vars olika delar tillkommit under en utökad tid. Ytterligare undersökningar i de resterande kapitlen framhävde både dessa uppfattningar och även andra parallella sådana, tillsammans med andra företeelser inom både sociala och politiska miljöer. Det förstärker därmed ytterligare att uppfattningarna

om dygd var föränderliga och dynamiska snarare än statiska och oföränderliga. En annan aspekt som dykt upp frekvent under undersökningens gång är att dygd uttrycker en tidsuppfattning präglad av återupprepning. Flera fall såsom exempelvis Hertig Fredriks vädjan till sin vän om hans tillstånd att bege sig hemåt visar upp det. Texternas språk visar upp erfarenheter av prisvärt moraliskt beteende, som etablerats i det förflutna och gjort entré i språket via ordet dygd. Samtidigt uttrycker uppfattningen lagrad i ordet en förväntan om att dessa bör fortsätta att gälla. Ett cirkulärt förlopp jämte en tidigare historik av förändring återfinns här.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Erikskrönikan, Jansson, Sven-Bertil (red.), (Stockholm: Prisma, 2003), tillgänglig via Litteraturbanken,
<https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/Anonym/titlar/Erikskronikan/sida/1/etext>.

Eufemiavisorna I Flores och Blanzeflor, Williams, Henrik (red.), (Stockholm: Atlantis, 2018).

Eufemiavisorna II Ivan Lejonriddaren, Williams, Henrik (red.), (Stockholm: Atlantis, 2018).

Digitala källor

Fornsvenska Textbanken

<https://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>

Digitalt material

Nationalencyklopedin

<https://www.ne.se/>

Quora

<https://www.quora.com/>

Litteratur

Ahlberg, Axel W., Lundqvist, Nils & Sörbom, Gunnar, NE:s latinsk-svenska ordbok, Tredje upplagan, (Malmö: NE, 2017).

Andersson, Ingvar & Granlund John red., *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid Bd 3 Datering-Epiphania*, (Malmö: Allhem, 1958).

Aronsson, August, *Löfte, tvist och försoning. Politikens spelregler i 1300-talets Norden*, (Uppsala: Acta Universitatis Uppsaliensis, 2017).

Bagge, Sverre, *The Political Thought of the King's Mirror*, (Odense: Odense University Press, 1987).

Bagge, Sverre, *Cross & Scepter. The Rise of the Scandinavian Kingdoms From the Vikings to the Reformation*, (Princeton: Princeton University Press, 2014).

- Bejczy, István P., *The Cardinal Virtues in the Middle Ages: a study in moral thought from the fourth to the fourteenth century*, (Leiden: Brill, 2011).
- Bergman, Gösta, *Ord med historia*, 7 uppl. (Stockholm: Prisma, 2003).
- Brink, Stefan, "Law and society: politics and legal customs in Viking Scandinavia", i *The Viking World*, Brink, Stefan & Price, Neil red., (London & New York: Routledge, 2012), s. 23 - 31.
- Blockman, Wim & Hoppenbrower, Peter, *Introduction to Medieval Europe, 300 – 1500*, 2 uppl. (London & New York: Routledge, 2014).
- Carlquist, Erik, Hogg, Peter C. & Alvered, Zeth, *Erikskrönikan: en medeltida krönika i nysvensk version*, (Lund: Nordic Academic Press, 2019).
- Den poetiska Eddan [Elektronisk resurs]*, 2., omarb. uppl., övers. Björn Collinder, (Stockholm: Forum, 1993)
- <https://litteraturbanken.se/forfattare/Anonym/titlar/DenPoetiskaEddan/info>.
- Ferrari, Fulvio "Literature as a performative act. *Erikskrönikan* and the making of a nation, I *Lärdomber oc skämptan. Medieval Swedish Literature Reconsidered*, red., Bampi, Massimiliano, Ferrari, Fulvio, (Uppsala: Svenska fornskriftsällskapet, 2008), s. 55 - 80.
- Holmger Petersen, Nils, "Heroic Virtue in Medieval Liturgy", i *Shaping Heroic Virtue: studies in the art and politics of supereminence in Europe and Scandinavia*, red., Fogelberg Rota, Stefano & Hellerstedt, Andreas, (Leiden: Brill, 2015), s. 41 - 54.
- Ifversen, Jan, "About Key Concepts and How to Study Them", i *Contributions to the History of Ideas 6:1*, (2011), s. 65 - 88.
- Jaeger, Stephen C., *Ennobling love: in search of a lost sensibility*, (Philadelphia: Pennsylvania University Press, 1999).
- Jansson, Sven-Bertil, *Medeltidens rimkrönikor. Studier i funktion, stoff, form*, (Uppsala: Läromedelsförlagen, 1971).
- Jordheim, Helge, *Läsningens vetenskap: utkast till en ny filologi*, övers. Sten Andersson, (Gråbo: Anthropos, 2003).
- Koselleck, Reinhart, *Erfarenhet, tid och historia: om historiska tiders semantik*, övers. Joachim Retzlaff, (Göteborg: Daidalos, 2004).
- Kamtekar, Rachana, "Ancient virtue ethics: an overview with an emphasis on practical wisdom", i *The Cambridge Companion to Virtue Ethics*, red., Russell, Daniel C., (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), s. 29 - 48.
- Leroi, Armand Marie, *The lagoon: how Aristotle invented science*, (New York: Viking, 2014).
- Marjanen, Jani, "Begreppshistoria", i *Metod: guide för historiska studier*, red. Gustavsson, Martin & Sandström, Yvonne, (Lund: Studentlitteratur, 2018), s. 97 - 132.
- Moberg, Lennart, *Konungastyrelsen: en filologisk undersökning*, = [Konungastyrelsen] : [a philological study], (Uppsala: Svenska fornskriftsällskapet, 1984).

- Porter, Jean, "Virtue ethics in the medieval period", i *The Cambridge Companion to Virtue Ethics*, red., Russell, Daniel C., (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), s. 70 - 91.
- Preste, Tania, "The King's Virtues in Swedish Mirrors for Princes c. 1300-c. 1600", i *Shaping Heroic Virtue: studies in the art and politics of supereminence in Europe and Scandinavia*, red., Fogelberg Rota, Stefano & Hellerstedt, Andreas, (Leiden: Brill, 2015), s. 133 - 152.
- Russell, Bertrand, *History of Western Philosophy*, (London & New York: Routledge, 2004).
- Reftel, Kristina red., *Bibeln: Bibelkommissionens översättning*, (Varberg: Argument, 2008).
- Savin, Kristiina, "Begrepp och mentaliteter: äventyr", i *Trygghet och äventyr. Om begreppshistoria*, Lindberg, Bo red., (Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 2005), s. 158–177.
- Småberg, Thomas, "'Mead and beer and cherry wine and wine both red and white': feast, courts, and conflicts in fourteenth-century Sweden", i *Rituals, performatives, and political order in Northern Europe c. 650-1350*, red., Jezierski, Wojtek, Hermanson, Lars, Orning, Hans Jacob & Småberg, Thomas, (Turnhout: Brepols, 2015), s. 205 - 320.
- Småberg, Thomas, "Ideal och identiteter: föreställningar kring vänskap i Erikskrönikan och Karlskrönikan", i *Vänner, patroner och klienter i Norden 900-1800: rapport till 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavík den 8-12 augusti 2007*, red., Hermanson, Lars, (Reykjavik: Nordiska historikermötet, 2007), s. 145 - 172.
- Steinsland, Gro, "Rulers as offspring of gods and giantesses: on the mythology of pagan Norse rulership", i *The Viking World Brink*, red., Stefan, Price, Neil, (London, New York: Routledge, 2012), s. 227 – 230.
- Söderwall, K. F., *Ordbok öfver svenska medeltids-språket [Elektronisk resurs] Bd 1 A-L*, Lund, 1884–1918, <http://hdl.handle.net/2077/44369>.
- Söderwall, K. F., *Ordbok öfver svenska medeltids-språket [Elektronisk resurs] Bd 2:1 M-T*, Lund, 1891–1900, <http://hdl.handle.net/2077/44370>.
- Söderwall, K. F., *Ordbok öfver svenska medeltids-språket [Elektronisk resurs] Bd 2:2 (Th)-Ö ; Tillägg och rättelser*, Lund, 1900-1918, <http://hdl.handle.net/2077/44472>.
- Tjällén, Björn, "Aristotle's Heroic Virtue and Medieval Theories of Monarchy", i *Shaping Heroic Virtue: studies in the art and politics of supereminence in Europe and Scandinavia*, red., Fogelberg Rota, Stefano & Hellerstedt, Andreas, (Leiden: Brill, 2015), s. 55 - 66.